

Gerrit Achterberg

**samengesteld door Daisy Wolthers, Cathrien Achterberg-van Baak,
Wim Hazeu, Jan Vermeulen en Anton Korteweg**

bron

Daisy Wolthers, Cathrien Achterberg-van Baak, Wim Hazeu, Jan Vermeulen en Anton Korteweg,
Gerrit Achterberg. (Schrijversprentenboek 21). De Bezige Bij, Amsterdam / Nederlands Letterkundig
Museum en Documentatiecentrum, Den Haag 1981

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/wolt006gerr01_01/colofon.htm

© 2008 dbnl / erven Daisy Wolthers / erven Cathrien Achterberg-van Baak / Wim
Hazeu / erven Jan Vermeulen / Anton Korteweg

[Gerrit Achterberg]

1905

20 mei: Gerrit Achterberg, geboren te Langbroek in de koetsierswoning van kasteel Sandenburg als tweede kind uit het huwelijk van Hendrik Achterberg (geboren 25 januari 1875 te Langbroek), koetsier, en Pietje van de Meent (geboren 21 juli 1879 te De Bilt); wordt vernoemd naar zijn grootvader van moederszijde. De oudste zoon, Rijk Gerrit, was geboren op 30 juni 1903. 2 juli: gedoopt in de Nederlands Hervormde Kerk te Langbroek.

's Winters verblijft de familie Achterberg vaak in Den Haag wanneer de werkgever van zijn vader, Mr. F.A.C. graaf van Lynden van Sandenburg (geboren 1873), kamerheer van koningin Wilhelmina, en diens gezin hun winterverblijf aan Lange Voorhout 13 bewonen.

1907

5 januari: geboorte van zijn zuster Gerritje Petronella te Langbroek.

N° 17.

In het jaar NEGENTIENHONDERD VIJF, den twintigsten der maand februari, verscheen voor Ons, Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente Langbroek: Hendrik Achterberg, oud veertig jaren, van beroep koetsier, wonende alhier, die verklaarde, dat op den twintigsten der maand februari dezes jaars, des naachts ten halfen ure, binnen deze Gemeente in het huis Wijk 1 Nummer honderd veertien te geboren een kind van het mannelyk geslacht, uit sielje van de Meent, zijne echtgenoot, zonder beroep, wonende alhier welk kind zal genaamd worden: Gerrit.

Deze verklaring is geschied in tegenwoordigheid van Nicolaas van Brummelen, oud een en vijftig jaren, van beroep smid, wonende alhier en van Piet van Haveren, oud twee en vijftig jaren, van beroep schilder, wonende alhier als getuigen.

Na voorlezing is deze akte door Ons ondertekend met den Comparaat en de getuigen.

H. Achterberg
P. van Brummelen
P. van Haveren

1

Geboorteakte van Gerrit Achterberg.

2
Vader van Gerrit Achterberg.

3
Zijn moeder.

Code civile

*Gij kunt mijn naam doen schrappen uit de burgerlijke stand.
Al wat aan mij herinnert zij vergeten en verbrand.
Wanneer dit lied u nog bereikt, verneem het enkel
als wind en eeuwigheid, een bloem in uwe hand.*

Sintels, 1944

4

De Langbroeker Wetering met links de kerk waar Gerrit Achterberg is gedoopt.

5

Als baby met zijn broer Rijk Gerrit.

6

De werkgever van zijn vader, Mr. F.A.C. graaf van Lynden van Sandenburg, in diens werkkamer op kasteel Sandenburg.

7

Zijn geboortehuis, de koetsierswoning, gebouwd tegen de achterkant van de oranjerie; geheel rechts de linkerzijgevel van de oranjerie.

8

Kasteel Sandenburg met rechts de oranjerie.

1911

11 januari: geboorte van zijn zuster Petronella Hendrika te 's-Gravenhage.

1 april: wordt, nog vóór zijn zesde jaar, toegelaten tot de openbare lagere school in Neerlangbroek. Eerst later werd een School met den Bijbel opgericht. In die periode begonnen de plattelandsscholen op 1 april.

1912

Zijn vader pacht van Mr. F.A.C. graaf van Lynden van Sandenburg, een van de boerderijen die behoren tot de Ridderhofstad Sandenburg. Het gezin verhuist dit jaar of misschien pas een jaar later naar Klein Jagersteyn.

1914

mei: begonnen wordt met de bouw van een nieuwe boerderij, gelegen naast de oude.

1915

De familie Achterberg verhuist naar de nieuwe boerderij. 30 augustus: geboorte van zijn zuster Hendrika in Langbroek.

1917

6 februari: ontvangt bij zijn afscheid van de Zondagsschool van het Bestuur een bijbel.

In de consistoriekamer van de Hervormde Kerk wordt catechisatie gegeven.

18 februari: geboorte van zijn broer Hendrik in Langbroek.

7 december: zijn vader wordt lid van de Raad van de gemeente Langbroek en blijft dit tot 29 augustus 1935.

1918

1 april: wordt toegelaten tot de eerste voorbereidende klasse van de Normaalschool in Wijk bij Duurstede, waar een begin wordt gemaakt met zijn opleiding tot onderwijzer. Hij volgt de Rijksnormaallessen, gegeven door hoofden van scholen; in Wijk bij Duurstede waren dit onder meer R. Veen, hoofd van de openbare lagere school aan de Volderstraat en waarnemend directeur van de daarnaast gelegen Normaalschool, en P. Niekerk, hoofd van de openbare lagere school te Neerlangbroek.

Bij goed weer fietst hij tussen huis en school, bij slecht weer neemt hij de tram die van Doorn via Langbroek (halte Sandenburg) naar Wijk bij Duurstede rijdt.

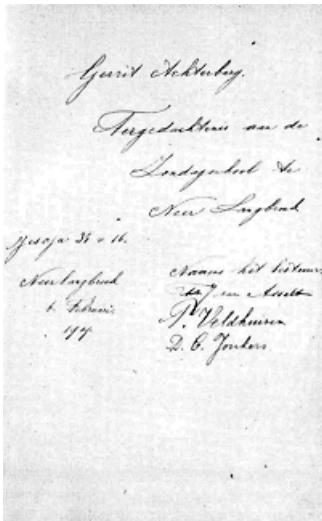
1919

november: ontvangt catechisatie van Ds. W. Zijlstra, in dat jaar beroepen naar en de eerste predikant in Langbroek, die tot de Gereformeerde Bond behoort, de meest orthodoxe richting binnen de Nederlands Hervormde Kerk.

9

Voorkant van Klein Jagersteyn, daarnaast de nieuwe boerderij met vensterluiken, geschilderd in de kleuren van het wapen van het geslacht Van Lynden.

10

Het geschenk van de Zondagsschool.

11

Het geschenk van de Zondagsschool.

Eben haëzer

*Besloten zaterdagavond bij ons thuis.
Mistvoeten liepen sluipend langs de schuur.
Er was geen ziel meer buiten op dat uur;
de blauwe boerderij een dichte kluis.*

*Daar woonden wij bijeen met man en muis.
Door koestralraampjes viel een richel vuur
uit goudlampen op deel, eeuwig van duur
en stil van lijnkoeken en hooi in huis.*

*Mijn vader celebreerde er de mis:
de koeien voeren, plechtig bij de koppen.
Hun tong krult om zijn handen als een vis.*

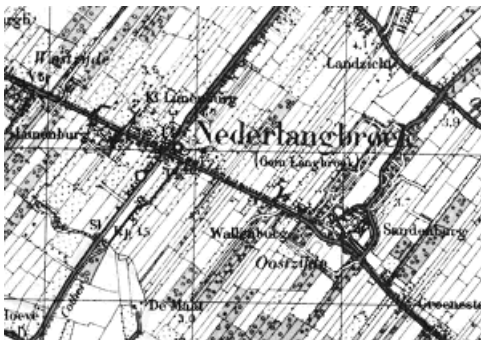
*Een schim, diagonaal tot in de nokken.
Godsdienst hing zwaar tegen de hanebalken.
Zijn aderen beginnen te verkalken.*

Vergeetboek, 1961

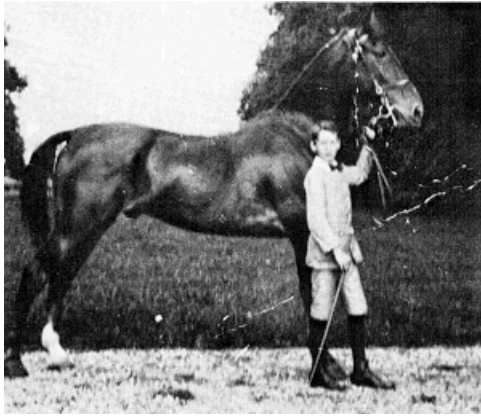
12

Behalve kasteel Sandenburg staan in de onmiddellijke omgeving van zijn geboorteplaats nog zes kastelen: Weerdestein, Hinderstein, Lunenburg, Sterkenburg (zie afbeelding), Walenburg en Zuylenburg.

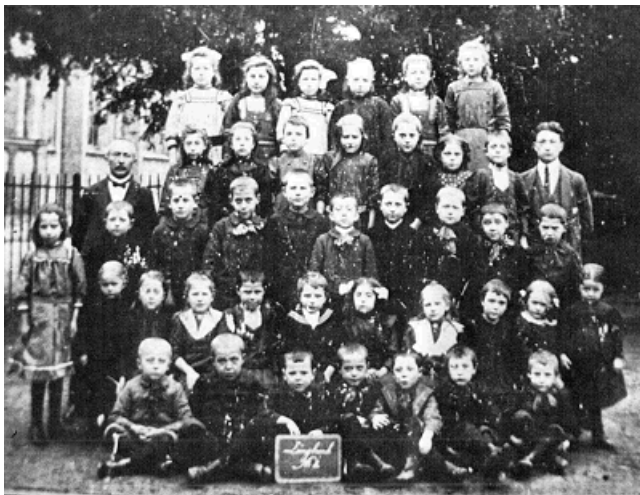
13

Plattegrond van zijn geboortestreek.

14

Eén van zijn speelgenoten, de jonge graaf Constant Theodore Emmo (geboren 10 februari 1905) van wie hij Indianenboeken van Karl May leent. Bij het Indiannetje spelen met de kinderen uit de omgeving was de jonge graaf Old Shatterhand en Gerrit Achterberg Winnetou.

15

De openbare lagere school in Neerlangbroek omstreeks 1913. Links het hoofd van de school, meester P. Niekerk, vlak vóór hem Gerrit Achterberg. Op dezelfde rij vierde van rechts zijn twee jaar oudere broer Rijk Gerrit. Het meisje met de matrozenkraag, op de tweede rij vooraan in het midden, is zijn twee jaar jongere zuster Gerritje Petronella.

vervolg 1919

1 april: wordt toegelaten tot de tweede voorbereidende klasse van de Normalschool te Wijk bij Duurstede.

1920

1 mei: wordt toegelaten tot de eerste klasse van de protestantse Jan van Nassau-Kweekschool te Utrecht, Nieuwe Gracht 94 en 96. Aanleiding daartoe was de verplaatsing van de Normalschool te Wijk bij Duurstede naar Doorn. Hoewel Doorn dichterbij Klein Jagersteyn is gelegen dan Wijk bij Duurstede, werd kennelijk gekozen voor een christelijke school en voor het hogere peil van het onderwijs op de kweekscholen. Krijgt gedurende vier jaar voalles op school. Woont in bij het gezin van een dochter van een broer van zijn vader, eerst in de Hennepstraat, vanaf mei 1922 in de Gildstraat. Uit een cijferlijst blijkt dat hij de beste leerling is van de 22 uit dat jaar.

1921

1 mei: wordt toegelaten tot de tweede klasse van de kweekschool. In het eerste semester (mei t/m augustus) verzuimt hij 14 schooldagen, in het tweede (september t/m december) 23 en in het derde (januari t/m april) 5. Mogelijk houden deze verzuimdagen verband met een hersenschudding opgelopen tijdens een val uit een hooiberg op Klein Jagersteyn. Zijn cijfers behoren, ook in de volgende jaren, niet meer tot de hoogste. Voor gymnastiek heeft hij echter in het eerste semester een 8 en in het tweede en in het derde een 9.

21 september: geboorte van zijn zuster Antje te Langbroek.

november: wordt lid van de Christelijke Jongelieden Vereeniging 'Timotheus' te Neerlangbroek, een afdeling van de Bond van Nederlandsch Hervormde Jongelings-vereenigingen op Gereformeerde Grondslag. Uit de presentielijsten blijkt dat hij bijna geen vergadering oversloeg. In de 101 vergaderingen gehouden tijdens zijn lidmaatschap wordt hij 34 maal genoemd voor zijn aandeel op de bijeenkomsten.

1922

september: woont tot zijn eindexamen in bij het gezin van een zuster van zijn moeder, Bolstraat te Utrecht. 4 november: houdt voor 'Timotheus' een lezing over Ignatius van Loyola.

1923

18

De christelijke jongelieden Vereeniging 'Timotheus' te Neerlangbroek. Liggend, in het midden, Gerrit Achterberg, zittend, tweede van links, zijn broer Rijk.

19

Met zijn broer Rijk (rechts) en een paar meisjes in Langbroek.

met die bijdragen werd deze collecte voor 1923-24
hoord. De opbrengst der collecte bedroeg f46-.-.

L. HARREWIJN, Secr.

Neerlangbroek. Donderdag 23 October trad voor onze Vereen. op Ds. W. Bieshaar van 's-Gravenhage. Na een inleidend woord over Psalm 119 : 105, dat Gods Woord is: een kerklamp, een werklamp, een huislamp, een straatlamp en ook een graf lamp, bepaalde Z. Eerw. onze aandacht bij Exodus 29 : 20.

Bij een 3-tal punten werd nader stilgestaan:

1. Het merkteken des bloeds aan het oor.
2. Het merkteken des bloeds aan de hand.
3. Het merkteken des bloeds aan den voet.

Op duidelijke wijze sprak Z. Eerw. ons, hoe onze handel met zonde bedekt is en onze wandel is van nature op den breeden weg des verderfs, ons ten slotte te wijzen op de noodzakelijkheid van het merkteken des bloeds.

Zijn gloedvolle rede werd door allen met volle aandacht aangehoord. De opkomst was redelijk en de collecte mag goed getoet worden.

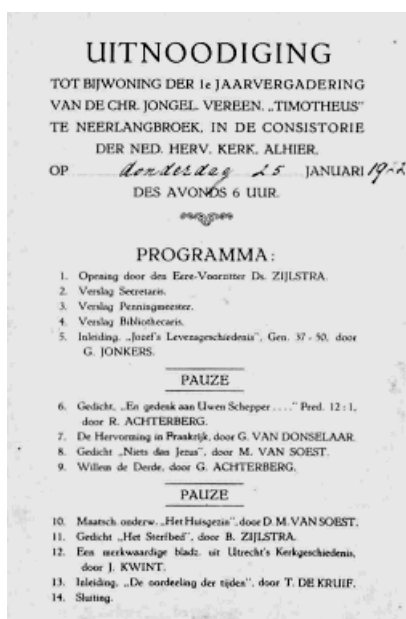
D. M. VAN SOEST, Secr.

Kampen. Voor onze Vereen. trad op Ds. W. J. v. Lokhorst van Bennekom met het onderwerp: „Lenteleven en levensvreugde“.

Aan de hand van Lucas 2 : 49b werd uiteengezet, dat lenteleven en levensvreugd immer samengaan. In

20

Uit De Vaandrager, 17 nov. 1923. Of deze bijeenkomst door Gerrit Achterberg is bijgewoond, is niet bekend. Wel was hij volgens de presentielijst op de gebruikelijke vergadering, één dag eerder gehouden.

21

Punt 9 van het programma vermeldt een voordracht van de zestienjarige Gerrit Achterberg op de eerste jaarvergadering van 'Timotheus'.

Litteken

*Engelien Hartveld-bos. Eerste symptomen
van sexualiteit. Litteken later.
Na vijftig jaar speelt onverstoord een sater
dezelfde spelletjes onder de bomen.*

*Het meisje doorgegroeid tot in mijn dromen.
Zwaar van de liefde, licht als onder water.
Diep uit de tijd vanmorgen vroeg de kater,
waaraan 'k ter plaatse nooit ben toegekomen.*

*Stellig is Lena ergens nog in leven,
niet thuis te brengen uit die schoolmiddagen,
toen daar de soort moeite aan ons verspilde*

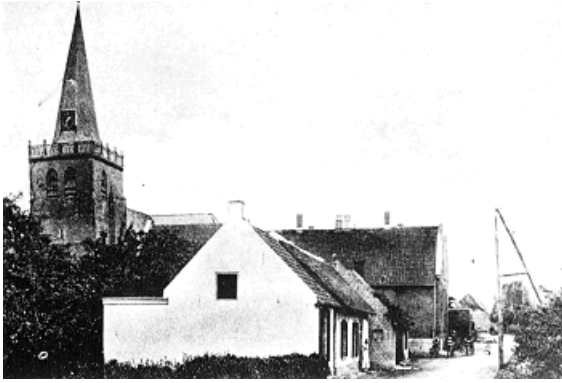
*en loopt zich wederkerig af te vragen
waar ondergetekende zou zijn gebleven,
die hedennacht haar jeugdverlangen stilde.*

Vergeetboek, 1961

22

Gerrit Achterberg (precies in het midden, tweede rij, met vlinderdasje) in de tuin van de Jan van Nassau-Kweekschool op de dag waarop hem het diploma werd uitgereikt, 28 juni 1924.

24

De Nederlands Hervormde kerk te Opheusden, rechts de school en op de voorgrond het huis van de zusters Roest en hun broer Samuel.

25

Gerrit Achterberg rechts en het hoofd van de school links met hun leerlingen.

26

Gerrit Achterberg op zijn negentiende en Cathrien van Baak op haar zestiende jaar. De portretten zijn op dezelfde dag gemaakt in het atelier 't Prenthuis te Wageningen.

27

Gerrit Achterberg op zijn negentiende en Cathrien van Baak op haar zestiende jaar. De portretten zijn op dezelfde dag gemaakt in het atelier 't Prenthuis te Wageningen.

Wedergeboorte

(Opdracht:) voor Cathrien.

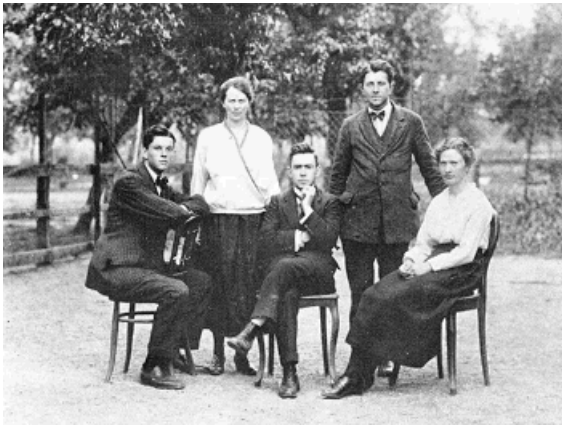
*Zij, die hun liefde tot haar einde gingen,
die donker werd en kronkelend en dood,
vonden bij 't opslaan van hun tenten
een nieuw, oneindig morgenrood.*

*Aan nieuwe verzen mogen zij beginnen,
zij gaan van stad tot stad steeds voort;
lang achter hen ligt zij vermoord,
van wie zij nochtans helder zingen;*

*die hen bewoont, die hun behoort,
die hen geleidt langs deze dingen
der aarde naar het ander oord,*

zonder omzien of bezinnen.

Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift, novemnummer 1928 Afvaart, 1931

28

Gerrit Achterberg (tweede van rechts) te midden van zijn collega's; in het midden het hoofd van de school.

29

Cathrien van Baak uit Wageningen in de periode waarin zij omgang heeft met Gerrit Achterberg, Scheveningen, augustus 1926.

vervolg 1924

Debutteert met zijn vriend Arie Jac. Dekker met de bundel *De zangen van twee twintigers*, voorzien van een Voorwoord, gedateerd 10 November 1924, door Ds. A. Dekker, vader van Arie. De bundel bevat 45 gedichten, waarvan 21 met de ondertekening A. en 23 met de ondertekening D. Onder één van de gedichten door Achterberg, 'De verlaten reiziger', ontbreekt de initiaal. Het laatste gedicht in de bundel, getekend A., en getiteld 'Memento mori' luidt:

*Deez' klok, die tijden mat in kleine meting,
toch met de tijd mee, groot,
staat op de kast te dommelen in vergeting,
tik-takt het leven in den dood.*

De bundel werd, reeds enkele jaren later, door hem als onrijp verworpen.

december: dient in verband met zijn beroep als onderwijzer een verzoek in tot vrijstelling van de vervulling van zijn militaire dienstplicht.

1925

Maakt kennis met *Nieuwe geluiden*, Een keuze uit de poëzie van na den oorlog (1918-1923) door Dirk Coster, verschenen september 1924.

2 september: stuurt aan de dichter, essayist en jurist Roel Houwink (geb. 1899) te Zeist gedichten vergezeld van een brief - eerste van de talrijke die bewaard zijn gebleven -, waaruit blijkt dat hij al eerder diens oordeel over zijn gedichten had gevraagd. Roel Houwink, dan samen met H. Marsman redacteur van *De Vrije Bladen*, heeft vertrouwen in het dichterschap van Achterberg, geeft hem raad en moedigt hem aan. Voelt zich, ook in de komende jaren, verplicht de studie voor de hoofdkte op te nemen, maar is bevreesd dat daardoor zijn beginnend dichterschap 'voorgoed verdoezeld' kan worden: 'Want 't is toch 't een of 't ander' schrijft hij op 19 september aan Houwink.

1926

7 juni: geboorte van zijn zuster Gijsberta te Langbroek, achtste en laatste kind van zijn ouders.

Officieel debuteert met drie 'Strophen' in het julinumnummer van Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift onder redactie van Herman Robbers en R.W.P. de Vries Jr.

30

De beide twintigers: Arie Jac. Dekker en de dan nog negentienjarige Achterberg.

31

Zijn raadsman, de letterkundige Mr. R. Houwink.

5

Opheusden 5/1 '26.

Wetst Heer Houwink.

Ik neem nogmaals de vrijheid
 U wat voort te leggen. Ik heb
 U hier op prijs gesteld, dat U zich
 met mijn werk bemoeide, maar
 ik begin langzamerhand aan de
 raaf te waken. Moet U
 niet denken, dat het maar beter
 is, er maar mee op te houden?
 Ik zou zeer gaarne vernemen
 wat U van dit laatste werk denkt.

Reeds dankend,
 Uw dienaar
 G. Achterberg.

202

32

Brief aan Roel Houwink, geschreven een half jaar voor zijn officiële literaire debuut in Elsevier's
Geïllustreerd Maandschrift

33

De Rijn met kabelpont van Opheusden naar Wageningen, op de achtergrond de steenfabriek De Blauwe Kamer.

34

Zijn debuut, in paars geschoren fluweel gebonden en voorzien van gouden belettering; de gebonden exemplaren worden door hem en Arie Jac. Dekker verkocht voor twee gulden, de ingenaaide voor één gulden; december 1924.

De verlaten reiziger

*De verlaten reiziger
wacht aan d'eenzame oeverkant
en 't zwijgend water
plakt heen in stukken
effen vlak.*

*De veerman komt op -
't halend lijf in heen en weer gezwaai
tegen den donkeren nacht,
waar de zwerver wacht ...
en de vriendelijke overoever
omarmt hem zacht,
in warmte van thuis weten
in den hangen nacht.*

Tot dusver alleen gepubliceerd in:
De zangen van twee twintigers, 1924

1927

3 januari: treedt in militaire dienst.

29 januari: wordt - komende vanuit Amersfoort en na een kort verblijf in Den Haag - afgekeurd voor de vervulling van zijn militaire dienstplicht door de Inspecteur van de Geneeskundige Dienst der Landmacht te 's-Gravenhage.

Hervat zijn werkzaamheden als onderwijzer te Opheusden.

oktober: ontvangt een brief van A. Roland Holst -samen met M. Nijhoff redacteur voor poëzie van het tijdschrift De Gids - aan wie hij gedichten ter publikatie had gezonden.

In de loop van dit jaar wordt de omgang met Cathrien van Baak verbroken.

1928

In het aprilnummer van De Gids verschijnt zijn gedicht 'Drievoudig verbond' onder de titel 'Vers'.

In het novembern timer van Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift verschijnt 'Wedergeboorte', één van de gedichten waarvoor Roel Houwink de titel bedacht.

1929

In het januarinummer van De Gids verschijnt opnieuw één van zijn gedichten en opnieuw onder de titel 'Vers' (later 'Regen').

26 september: in een brief aan Roel Houwink is voor het eerst sprake van de twintigjarige zuster van een collega, van beroep onderwijzeres, met wie hij zich later officieel verlooft of zich al verloofd heeft.

november-december: begint na overleg met Roel Houwink aan het samenstellen van zijn bundel *Afvaart*. In het decembernummer van De Gemeenschap, onder redactie van onder meer Jan Engelman en Anton van Duinkerken, verschijnen twee van zijn gedichten onder de titel 'Verzen' (later 'Het schilderij' en 'Achter het einde').

37

Gerrit Achterberg te midden van zijn collega's, geheel links het hoofd van de school C.J. Zijlstra.

Woensdag.
 Goede Heer,
 Ik heb Nijhoff (mijn mederedacteur van
 poëzie) en ik zijn geschreven twee enkele
 kwaliteiten in de verzen, die 55 bij. 55
 zijn, kwaliteiten, die echter nog al te zeer
 slechts mogelijkheden bleven.
 Op voorstel van den heer N. kan ik u ver-
 zoeken in het laatste gedeelte (het is dit
 een teele verbintenis) regels 3 en 4 te wijzigen,
 hij raadt aan:
 "dat ligde er niets bij heeft ingebaat,
 te geraken tot deze rust."
 Het gedeelte zou een zeer veel hoer voor
 winnen, en het blijft ook geheel in uw toon.
 Na een wijziging in deze zin zouden wij
 it gaare plaatsen. Ook zoudt 55 goed
 doen in de laatste regel - hier N. schrijft
 de hoop hierop antwoord van u te krijgen
 ontvangen -
 Hoofdauteur,
 A. Roland Holst.
 Bergen. N.H.
 Oct. 20. '27.

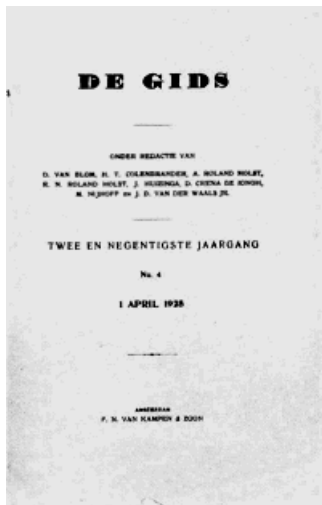
38

Brief van 20 oktober 1927 door A. Roland Holst aan de tweeëntwintigjarige Gerrit Achterberg.

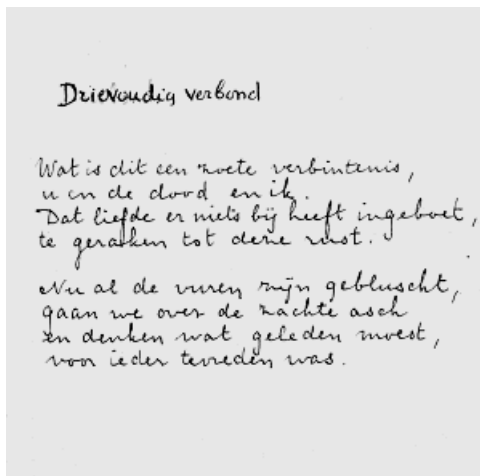
39

Gerrit Achterberg, het hoofd van de school (beiden geheel rechts) en een vrouwelijke collega (geheel links) te midden van hun leerlingen.

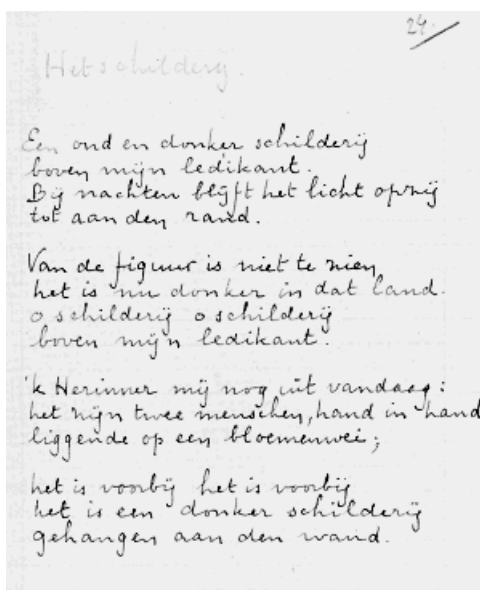
41

Handschrift van een gedicht, gepubliceerd in De Gids, 1 april 1928.

40

Handschrift van een gedicht, gepubliceerd in De Gids, 1 april 1928.

Het gericht

*De klok regeert de kamer,
monotone wetten
murmelen in den avond;
niemand kan zijn regelen verzetten,
niemand wordt hier doorgelaten.*

*Vandaag ben ik beschuldigd,
vanavond lig ik voor 't gericht;
stilte in de zalen,
alleen het ademhalen
van de kast, een moeder die mij ziet.*

*Wind en regen buiten
pleiten en verdedigen,
wind en regen buiten
pleiten en omsluiten
den rechter met hun redenen.*

*Rinkelend verschrikken
minuten minuten,
uren hijgen voort
en vier muren klagen
om een enkel woord
van vergeven vòòr den morgen,
om een antwoord van vergeven,
om een antwoord vòòr den morgen.*

Opwaartsche Wegen, februarinummer 1930 Afvaart, 1931

1930

In het februarinummer van *Opwaartsche Wegen*, Tijdschrift op Christelijken grondslag ter beoefening van de Nederlandsche letteren, neemt de zeskoppige redactie voor het eerst gedichten (een zevental) van Achterberg op.

10 april: komt voor in een door Gabriël Smit en Gerrit Kamphuis samengestelde lijst medewerkers van het op te richten tijdschrift *Kruistochten*, orgaan van jong-protestantse dichters, die rebelleren tegen het beleid van *Opwaartsche Wegen*.

17 mei: neemt - bij Gabriël Smit aan huis en samen met Gerrit Kamphuis, John Ietswaart, Han G. Hoekstra, Martin Leopold, Wouter Paap en Arie Jac. Dekker - deel aan een 'rebellenvergadering'.

juni: woont de Pinksterconferentie bij op kasteel Hardenbroek van redactie en medewerkers van *Opwaartsche Wegen* en leden van het Verbond van Christelijk-Letterkundige Kringen in Nederland. Een reorganisatie bij *Opwaartsche Wegen* maakt de verschijning van *Kruistochten* ongedaan.

26 augustus: uit een brief aan Roel Houwink blijkt dat Achterberg de titel 'Ballade' heeft veranderd in 'Moordballade'. Het gedicht verschijnt in het augustus-septembernummer van *De Vrije Bladen* onder redactie van D.A.M. Binnendijk, Mr. H. Marsman en Constant van Wessem.

Stuurt, ook in komende jaren, werk in naar tijdschriften van geheel verschillende signatuur.

zomer: op zijn verzoek wordt hem per 1 september eervol ontslag verleend als onderwijzer aan de school te Opheusden.

28 augustus: vestigt zich in Den Haag, waar hij werkzaam is als onderwijzer, woont in de Bloemenbuurt (Sneeuwbalstraat). Zijn verloofde is benoemd in Oldebroek.

1931

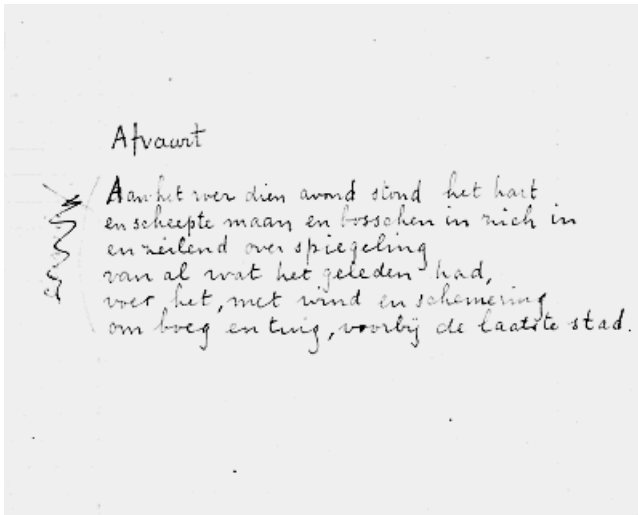
januari: verschijning van *Balans*, Algemeen jaarboek der Nederlandsche kunsten 1930-'31, waarin, behalve twee van zijn gedichten, voor het eerst een portret van hem wordt gepubliceerd. (Hetzelfde als in dit Schrijvers Prentenboek onder nr. 26 is te vinden).

De redactie van *Groot Nederland*, Cyriel Buysse, Frans Coenen en Elisabeth Couperus, neemt voor het eerst in het januarinummer werk van Achterberg op (tien gedichten).

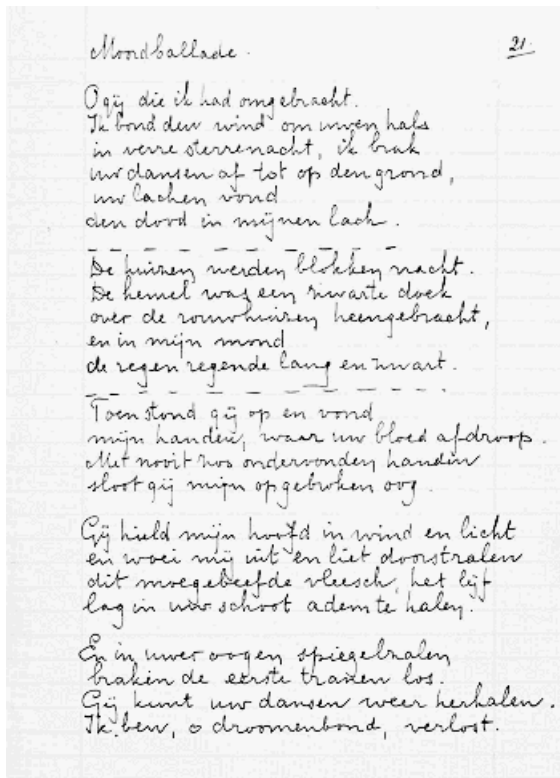
44

Meester Gerrit Achterberg met collega's en kennissen in de tuin van het hoofd der school, meester C.J. Zijlstra (zittend links), ± 1930.

45

Handschrift van één van de zeven gedichten opgenomen in Opwaartsche Wegen, februari 1930.

46

Handschrift van een gedicht, opgenomen in De Vrije Bladen, augustus-september 1930.

47

Handschrift van één van de zeven gedichten opgenomen in Opwaartsche Wegen, februari 1930.

48

Handschrift van een gedicht, opgenomen in De Vrije Bladen, augustus-september 1930.

*Nu ik hier loop, ik weet het niet waarom,
zie ik de steenen aan, zij zien naar mij weerom.
Boven de huizen schijnen regens al te sluimeren
en de plavuizen liggen smijg saamgeregen.
Onder de huizen schijnen wateren te ruischen;
zal deze stad gaan breken
en in zichzelf schuimende verdwijnen,
om voor mijn voeten te ontsluiten
de naakte aarde die ik heb beleden
aan een lichaam en zijn zekerheden?*

De Stem, juli-augustusnummer 1931
Eiland der ziel, 1939

49

De Sneeuwbalstraat (in Den Haag) waar hij anderhalf jaar heeft gewoond.

vervolg 1931

20 mei: verschijning van zijn eerste bundel, *Afvaart*. De definitieve samenstelling en de inleiding zijn van de hand van Roel Houwink.

1932

maart: wordt voor het eerst genoemd in een schoolboek: *Inleiding tot de hedendaagsche Nederlandsche letterkunde* door Mr. R. Houwink, Uitgave Noordhoff, Groningen-Batavia.

10 maart: vestigt zich in het Regentessekwartier in Den Haag (Valkenboschlaan).

13 maart: doet belijdenis in de Regentessekerk bij Ds. A.B. te Winkel en wordt lidmaat van de Nederlandsch Hervormde Kerk.

juni: zijn verloving wordt verbroken.

november: enige tijd opgenomen in de Psychiatrisch-Neurologische kliniek van het Academisch Ziekenhuis te Utrecht, waar hij bevriend raakt met Antje Kuiper (geb. 1901 te Wedde), van beroep verpleegster.

In dit jaar zijn geen gedichten van hem verschenen in de literaire tijdschriften.

1933

maart: doet vanuit Langbroek, waar hij kennelijk nog verblijft met ziekteverlof, ernstige pogingen van standplaats te veranderen en solliciteert 'naar overal'.

9 juni: wordt ingeschreven in de Gemeente Zeist, waar hij enige tijd verblijft in de Willem Arntszhoeve, een psychiatrisch ziekenhuis, van waaruit hij bezoeken aflegt bij Roel Houwink en zijn ouderlijk huis.

juli: hoewel hij eerst in oktober uit Zeist uitgeschreven wordt, valt uit een brief van 27 juli aan Houwink op te maken dat hij op 25 juli uit het ziekenhuis is ontslagen. Woont weer bij zijn ouders op Klein Jagersteyn.

Het novembernummer van *Opwaartsche Wegen* opent met het dubbelgedicht 'Moeder':

I begint met de regels:

*Mijn moeder is een grijze Vrijdagmorgen;
zij moet de kamer doen, stof heeft*

II begint:

*Ik zal met moeder aan de haard, zij breide
en ik deed niets dan sigaretten rooken.*

Helpt mee op de boerderij.

1934

In het aprilnummer van Opwaartsche Wegen wijdt Roel Houwink een uitvoerige bespreking aan 'Moeder', 'dat naar wij vernamen bij de lezers nogal wat stof heeft doen opwaaien'.

Inhoud	66	Inhoud (vervolg)	bladz.
Afvaart	bladz.	Tweede afbeelding	
De eerste afbeelding		Rechtal	
De tweede afbeelding		Verre afbeelding	
De derde afbeelding		Verre afbeelding	
De vierde afbeelding		Verre afbeelding	
De vijfde afbeelding		Verre afbeelding	
De zesde afbeelding		Verre afbeelding	
De zevende afbeelding		Verre afbeelding	
De achtste afbeelding		Verre afbeelding	
De negende afbeelding		Verre afbeelding	
De tiende afbeelding		Verre afbeelding	
De elfde afbeelding		Verre afbeelding	
De twaalfde afbeelding		Verre afbeelding	
De dertiende afbeelding		Verre afbeelding	
De veertiende afbeelding		Verre afbeelding	
De vijftiende afbeelding		Verre afbeelding	
De zestiende afbeelding		Verre afbeelding	
De zeventiende afbeelding		Verre afbeelding	
De achttiende afbeelding		Verre afbeelding	
De negentiende afbeelding		Verre afbeelding	
De twintigste afbeelding		Verre afbeelding	
De eenentwintigste afbeelding		Verre afbeelding	
De tweentwintigste afbeelding		Verre afbeelding	
De dertigste afbeelding		Verre afbeelding	
De veertigste afbeelding		Verre afbeelding	
De vijftigste afbeelding		Verre afbeelding	
De zestigste afbeelding		Verre afbeelding	
De zeventigste afbeelding		Verre afbeelding	
De tachtigste afbeelding		Verre afbeelding	
De negentigste afbeelding		Verre afbeelding	
De honderdste afbeelding		Verre afbeelding	

50

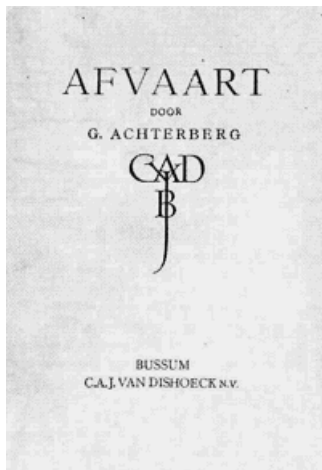
De inhoud van *Afvaart* met wijzigingen in het handschrift van Roel Houwink.

Sinds de eerste bundels van Marsman, Slauerhoff en Hendrik de Vries heeft geen debuut mij zoo getroffen, heb ik zoo zeker het gevoel gehad van tegenover een dichter te staan, die niet alleen talent (dat hebben er meer), maar vooral ook persoonlijkheid (oorspronkelijkheid) heeft. Natuurlijk is ook Achterberg niet geheel vrij van invloed van voorgangers: dat is, zoo ooit ergens, zeker in onzen tijd niet meer mogelijk en trouwens ook volstrekt niet noodig. Een werkelijk persoonlijk dichter bevrijdt zich niet alleen spoedig genoeg ervan, maar bovendien, en dit is nog wel zoo belangrijk, hij ondergaat dien op een heel andere, ik zou haast zeggen: op een oorspronkelijke, wijze. Een zwak dichter, ook al heeft hij talent, wordt onder den invloed van den grooten neergedrukt; een, die zelf persoonlijkheid, zij het nog geen volkomen ontwikkelde, heeft, draagt dien invloed. Hij assimileert dien aan zijn eigen vers. Men leze het gedichtje „Regen" uit *Afvaart* (pag. 20). De invloed van Leopold is onmiskenbaar en toch — men lette vooral op de tweede strofe — is het een eigen vers geworden.

Ik heb iets tegen het laten prefaceeren van een dichtbundel, behalve natuurlijk dien van een gestorvenen. Het lijkt mij noch van smaak, noch van karakter te getuigen. In het geval van Achterberg is het nog dubbel dwaas, omdat deze poëzie geen verdediging behoeft en zeker niet van iemand, die denzelfden dienst aan Eekhout bewijst. Dit daargelaten zij echter erkend, dat Houwink zich van zijn taak — in dit geval — niet slecht gekwetend heeft. Alleen — maar dit is misschien te persoonlijk — heeft het woord „pastorale" voor mij een te achttiende-eeuwsche bij-smaak voor deze waarlijk-natuurlijke poëzie. Maar wat doet het er ook toe? Deze verzen behoeven geen commentaar, zij spreken voor zichzelf tot ieder, die oorspronkelijkheid en natuurlijkheid weet te onderscheiden van gangbare literatuur.

51

J.C. Bloem is de eerste die reageert op *Afvaart*, Den Gulden Winckel, juni 1931.

52

Omslag van het ingenaaide exemplaar van zijn debuut, mei 1931.

den Haag, 20 mei '31.

Leer waarde Houwink,

Leef mij er! Ik kreeg, juist op mijn verjaardag, 6 mg en 6 gel. ex. U krijgt straks, rechtstreeks van Van Dijkveld, (hij vroeg, of hij dat mocht) een ex. of geschikt papier. Ik hoop er dan later, als U 't goed vindt, iets te mogen kunnen inwisselen.

Ik ben juist van morgen profiles waren geven in Jutphaas: ik leek er ook niet slecht. Ik weet niet hoe ik het gemaakt heb, maar als ik benoemd zou worden, kan ik desnoeds nog bedanken. Er waren 20 sollicitanten. Men weet van te voren nog weinig van nos n plaats en van toekomstige toestanden. Ik hoop toch nog eens den Haag uit te komen, naar een vertrouwde streek: Utrecht - Amberg. We ontmoeten elkenweek aan het station Driebergen; verzegt me dat ik Ruitje voor Wiepje uithoudt: dat was een ander jongetje dat ik kende.

Ik hoop dat U met Pinksteren nog gelegenheid kunt vinden, naar ons te komen: Hardebroekerlaan af, en dan rechts of steeds langs de Langbroeker Wetering.

Waar en bij bijgaande versen iets goeds zijn?

Denkt U dat het misschien niet ondiensig zou zijn als ik Eolier een ex. zend? Of beter niet?

Met hart gr. ook van Bep, van U en de Uren:

Gerrit Achterberg

2.07.

53

Brief van Gerrit Achterberg aan Roel Houwink, 20 mei 1931.

54

De Regentessekerk in Den Haag waar hij belijdenis doet.

De verloren zoon

*Ik word teruggevoerd in eenen vroegsten staat:
kinderen gaan hand aan hand over de boerderij;
ik ben daar bij, ik weet het groote paard,
de hond, de koestal en het melkgerei;
dit is het huis mijns vaders, dat niet meer vergaat.*

*'s Morgens wanneer ik mijn bed verlaat,
steunen de bruine wanden mij
en ik word opgenomen in het koel beraad,
dat in de deuren en open oogen staat
van dit het huis mijns vaders, dat nu weer voor mij*

zijn diepe teugen ademhaalt.

De Gids, oktobernummer 1933
Osmose, 1941

55

Zijn ouders met hun acht kinderen op Klein Jagersteyn. Gerrit Achterberg derde van links, zijn broer Rijk geheel rechts, herfst 1934.

vervolg 1934

21 augustus: begint zijn werkzaamheden als ambtenaar derde klasse bij de Landbouw-Crisis-Organisatie voor Utrecht, een betrekking hem bezorgd door zijn vroegere speelgenoot Mr. C.Th.E. graaf van Lynden van Sandenburg. Huurt een kamer met pension aan de Amsterdamsche Straatweg.

In de literaire tijdschriften zijn dit jaar geen gedichten van hem verschenen.

1935

12 maart: huurt in de omgeving van het Wilhelminapark een kamer met pension aan de Boomstraat.

In de literaire tijdschriften zijn dit jaar geen gedichten van hem verschenen.

1936

oktober: verschijning van *Spectrum*, Bloemlezing uit de poëzie van Jong-Protestantsche dichters, onder redactie van Bert Bakker, Barend de Goede en G. Kamphuis. Opgenomen worden 'Het namelooze...', 'De verdronkenen' en 'Zomeravond'. 'De bruid zingt' durft de redactie niet te publiceren.

november: Jan H. Eekhout neemt 'In den regen', 'Morgenmist' en Hulshorst' op in *Werk*, het boek der Jong-Protestantsche letterkunde.

In de literaire tijdschriften zijn dit jaar geen gedichten van hem verschenen.

1937

2 juni: huurt een kamer met pension in de Maliestraat te Utrecht.

juni: in het Poëzienummer van De Delfer verschijnt een vijftal gedichten van hem, waaronder 'De bruid zingt'. Opwaartsche Wegen publiceert in juni drie gedichten, in het juli-augustusnummer vier en in het oktobernummer één gedicht.

15 september: uit een brief aan Roel Houwink blijkt dat hij bezig is zijn tweede bundel samen te stellen.

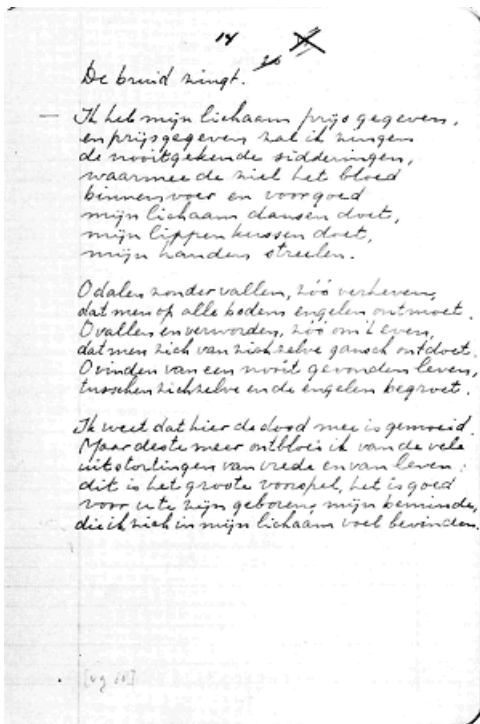
7 oktober: keert terug naar zijn oude adres in de Boomstraat.

15 december: raakt met een schot uit een pistool zijn hospita, die kort daarop aan de gevolgen is overleden, en verwondt haar zestienjarige dochter. Meldt zich bij een politiepost in de omgeving, waar hij in arrest wordt genomen.

56

Op de hoek het gebouw van de Landbouw-Crisis-Organisatie, Catharijnekade 5, Utrecht (op de foto achter de open brug); in 1937 verhuist het bureau naar het Spoorweggebouw I, Moreelsepark.

57

Handschrift van een gedicht, opgenomen in De Delver.

58

De Amsterdamsche Straatweg in Utrecht, waaraan hij een half jaar woont.

December

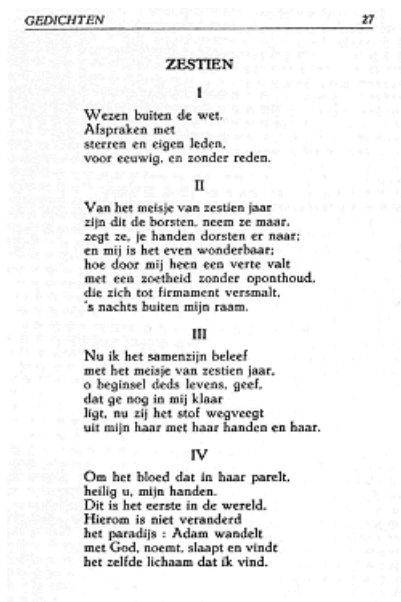
*Het is dezelfde December
 van je dood.
 You don't remember
 Weer ligt die straat
 aan beide einden
 in mist gevat;
 geen ander gaat
 voorbij, dit kwaad
 met zijn gelaat
 verhinderende:
 het onheil vat
 post in mijn lot.
 Ik sta verstard.
 O deur, bestemde
 voor komst en keer
 in liefde's blinde
 armenpaar,
 ik ga u binnen
 als breker in
 wildvreemde huizen,
 wederzin
 opent zijn sluizen
 op mijn klim.
 Ik sta te suizen,
 bloed uit, bloed in.
 Het oude duister
 wil dat ik luister
 naar zijn geheim
 van nacht's gekende
 slaapfestijn,
 het fluisterende
 maar het kan niet zijn:
 ik ben beneden
 het laagste peil
 van zin en rede,
 ik ben beneden
 mijn levensreden,
 trede voor trede
 wordt in mij groot
 een hamer, hamer.
 Is dit de kamer?
 Dit is December,
 die van je dood.
 You don't remember*

Criterium, augustusnummer 1940
 Thebe, 1941

59

Portret, vervaardigd in 1936 of kort daarvoor.

60

Cyclus, vermoedelijk geschreven in zijn Utrechtse periode, eerst gepubliceerd in het tijdschrift Werk, mei 1939.

61

Stofomslag van *Spectrum*, waarop hij de portretengalerij opent, oktober 1936.

1938

Maakt in het Huis van Bewaring kennis met de Utrechtse predikant Dr. G.W. Oberman (geb. 1889, in 1922 gepromoveerd op *Verwaarloosde en misdadige jeugd*), bekend als de ‘rooie & roomse dominee’.

In het februarinummer van Opwaartsche Wegen verschijnt ‘Graflegging van een oud vriend’ en in het maartnummer ‘Bloemen’ en ‘Bloed, drinkplaats van engelen en hinden’.

2 juni: wordt, nadat hij enige tijd ter observatie opgenomen was geweest in de Valeriuskliniek te Amsterdam, door de Utrechtse rechtbank, in Raadkamer bijeen, buiten vervolging gesteld en ter beschikking van de regering gesteld op grond van artikel 37, lid 1, van het Wetboek van Strafrecht: ‘Niet strafbaar is hij die een feit begaat, dat hem wegens de gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing zijner geestvermogens niet kan worden toegerekend’.

28 juni: wordt van het Huis van Bewaring te Utrecht overgebracht naar het Rijksasyl voor Psychopathen ‘Veldzicht’ te Balkbrug, gemeente Avereest. De geneesheer-directeur, Dr. A.L.C. Palies, psychiater, neemt hem in behandeling.

Ed. Hoornik stuurt hem diens in januari verschenen bundel *Mattheus* met eigenhandig geschreven opdracht: Voor G. Achterberg, Met toegenegenheid en oprechte bewondering voor ‘Afvaart’ en andere gedichten. Ed. Hoornik, 12 Juli '38.

Het septembernummer van Opwaartsche Wegen opent met ‘Graalridder’.

8 november: uit een brief aan Roel Houwink blijkt dat hij de bibliotheek van ‘Veldzicht’ beheert en een of andere studie overweegt om later in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien.

Antje Kuiper zal hem, gedurende zijn verblijf in ‘Veldzicht’ en in andere inrichtingen, met raad en daad terzijde staan.

65

Antje Kuiper, vriendin en toeverlaat in de jaren die hij doorbrengt in de inrichtingen.

66

De predikant Dr. G.W. Oberman, die hem bijstaat en aan wie hij later *En Jezus schreef in 't zand* opdraagt.

Graalridder

*Uit mij wordt opgeborgen,
in Christus' arsenaal,
het radelooze zorgen,
dat ik mij voor den morgen
het vers van heden haal:*

*tijd en dood liggen egaal
binnen elkaar ontbonden:
dwalende door mijn zonden,
heb ik den graal gevonden
van Zijn laatste Avondmaal.
In den eeuwigen ademhaal
dier hijgende seconden
op den heuvel Golgotha,
moge ik zingen vinden
met hemelsch materiaal
voor dieven, hoeren, honden,
moordenaars allemaal.....,
.....en mij zelve in het bijzonder.*

Balkbrug 15 Oct '38.
Vraagzachtte heer Hoornik!
Voor het gebaar waarmee u
mij verzoekt: mij, een te
persoonlijk onbekend mensch,
Uw werk, a wat voor een!
te leiden, zij te vriendeljk
denk gebrachte. Niet het
minst ook voor de afzender.
Mogen de redenen van mijn
vroegere gevonden worden in de
omstandigheden, waarin ik
verkeer. En die me tot nu toe
behalven, me ook maar eenigzins
dragelijk te vinden.
Mog ik vragen hoe het
staat met de werken, die u
via Paul Hoornik gevonden?
U kunt wellicht begrepen
dat ik er benieuwd naar ben.
Het is misschien een weinig
voor u te horen, dat "Hakken"
hier door "paleis", die de
handel heeft, op in een klein
omdand is overgedragen.

67

Brief aan Ed. Hoornik, 15 oktober 1938.

Het het te gevonden over-
drachte uit opwaartsche
- in welke mate dat ook -
als tegenprestatie mag
geleed, hoop ik.

Eindigend met gezonden van
de meeste aakting voor
u en Uw werk, dankzij
in afwachting Uw dr.

G. Achterberg

G. Achterberg
Ma. De Directeur van Veldrecht.
Balkbrug.

68

Brief aan Ed. Hoornik, 15 oktober 1938.

1939

2 januari: heeft de beide eerste Golgothaverzen veranderd en het derde geschreven. De cyclus verschijnt in het maartnummer van Opwaartsche Wegen.

5 januari: één van de eerste letterkundigen die hem een bezoek brengen, is Gerrit Kamphuis. Behalve zijn familieleden en Antje Kuiper, komen tijdens zijn verblijf in 'Veldzicht' ook Karel van Dorp, Ed. Hoornik, Roel Houwink, Theo van der Leek, Dr. G.W. Oberman en anderen hem een enkele maal opzoeken.

In het meinummer van Opwaartsche Wegen wijdt Theo van der Leek een beschouwing van 29 bladzijden aan 'De dichter Achterberg'.

Nog vóór de officiële verschijning van *Eiland der ziel* bespreekt Ed. Hoornik, die de Inleiding ervoor schreef, de bundel in het oktobernummer van Groot Nederland.

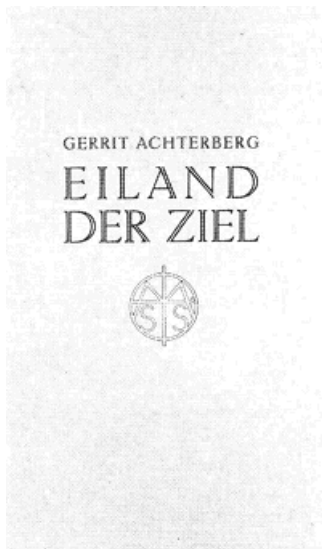
november: *In aanbouw*, Letterkundig werk van jongeren, samengesteld door K. Lekkerkerker, verschijnt met negen gedichten van Achterberg.

november: *Eiland der ziel* verschijnt met opdracht 'Voor Roel'. In de loop van dit jaar en het volgende verschijnen vele besprekingen van *Eiland der ziel*, onder meer door Bertus Aafjes, Martien Beversluis, Menno ter Braak, Anthonie Donker, Anton van Duinkerken, Roel Houwink, H. Marsman, Dr. P.H. Ritter Jr., Maurits Uyldert.

68

Fragment van de bespreking van *Eiland der ziel* door Menno ter Braak in de zondagseditie van Het Vaderland, 3 maart 1940.

69

Omslag van het ingenaaide exemplaar; november 1939.

Ode 68 D 45

Voorwerpen, in mijn lied
vereenwilt ik u, niemand weet
het einde van dit vreed gebied
en wat er nog met u geschiedt;
hoor hoe ik u heet:

Fantastalar, zoete suik;
bloedleuwerik;
van 't ronzend bloeiveld jij-ik
loedrecht oorenblik.

Waren, als moeder zoo volkomen
rehoorteltik benomen
wantom die in u wonen:

Kanben, zwaale zij is,
waarder zij er niet is;
aarsicht, kran, servies;
het boordvolle niets;
o dit sublies verlies
zooland zij er niet is.

Vloerklend beredkt als sterren:
elkander overerven
tot in de nauwste nerven.

Tafel, waaroverheen
relaat en nooit meer heen.

Deur dierbaar toe;
dierbaar open, dierbaar toe.

Er waren herten in het bruin keldar,
voor achtervolging van gedrochten baar
tot in hun poeten;
ik heb het te rekenen, en te groote
oeren en in de waer en laar
de schemer waarin zij verachten.

Werkamer, wi zijn hier;
voor deze zeldar zijn wij hier;
huiskamer, er is niemand thuis;
wij komen enkel om te roem
eten en u, want het is schoon
wader en zoos te zijn in u.

Rechtkamer, wij zijn ons;
zijde, bloot, dier;
een oort van liebe dier.

Spierel, en wantwil
verdubbel dit beelal;
wij hebben in u lief;
spierel dat alstulief.

Zijkamer, waar is zij?
Niet is hier meerleeren,
zijde van wantwees
verzonken in geschrei.

Portenl doe in u toe
al dit voor diermer won
vlees en in in zichzelf;
ik kom weer uit u dierwen
een voland vander-vou.

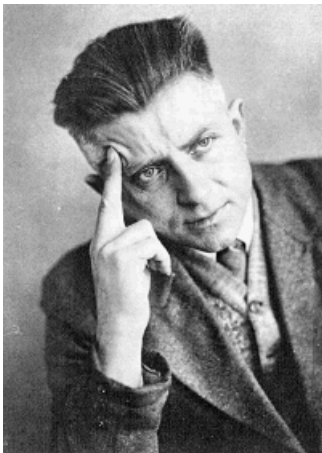
G. Achterberg

70

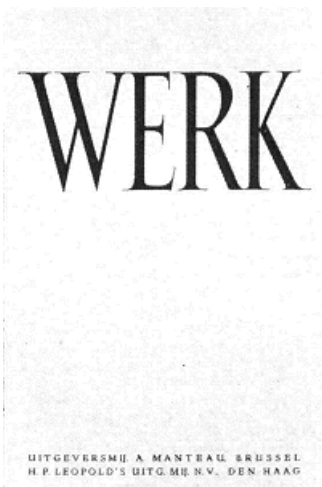
Gedicht, getypt op zijn schrijfmachine en gepubliceerd in het februarinummer 1940 van Opwaartsche Wegen.

71
De dichter Ed. Hoornik.

72
Ongedateerd portret van Achterberg.

73
Omslag van het maandblad Werk onder redactie van Johan Daisne, Ed. Hoornik, Jan Schepens en Adriaan van der Veen.

[illegible]

74

Brief van Ed. Hoornik over ‘Ode’, waarmee *Dead End* opent en waarin ook - op een drietal na - de andere gedichten staan.

Riool

*In welk riool ben ik terecht gekomen.
Samengelegd in afzichtlijke verzwering,
vormen wij met elkander één legering
ziektebezinsel en vergiftigingsfantomen.*

*Afval van vorig leven, nimmer weggenomen,
dat zich heenvreet door de grondwaterkering,
veroorzaakt in de ziel een doffe fermentering.
Modder en vuilnis staan in onze ogen.*

Podium, decembernummer 1947
Blauwzuur, 1969

in zijn pakket hier. We kunnen hem dan tijdig
 laten getten. Kan dat gaan? Bezeg jij, mijn de
 gedachten, die niet in 'Eiland van Zand' worden
 opgenomen; anders heb ik die nog wel en kan ik
 ze je sturen. Maar ik heb, mede door het misver-
 stand, bij het zeer donk heb, zou ik 'het bij het
 midden, wanneer je zelf je bundel (met inhoud
 opgevoerd) wilt aanvullen en mij sturen. Ik kan je
 dan oodlief nog altijd vragen, welke gedachten te
 laten vervallen.
 Hoeveel je prospectus van het klaar is, zal ik kan
 vragen (en een aantal exemplaren te sturen. Waar en
 wanneer schijft Hamnik over. 'Eiland van Zand'?)
 Ik zit in spanning te wachten op het artikel van
 Hamnik.
 Nog eens de laatste keer van dit briefje. Ik moet
 wel vaak aan je denken, want nogal veel je gedachten
 welke naar mijn mond. Het Toegast en veelal in
 de letter in de slaap, druy en naar aan je op, dat in
 'Criterium' wordt opgedrukt.

Harlekijn

Je Eddie

1940

13 januari: stuurt zijn 'Ode', vergezeld van een brief aan H. Marsman, als dichter en poëziecriticus het hoogst door hem gewaardeerd. Tot 5 mei intensieve correspondentie. Marsman stuurt hem vier brieven (vijftien kantjes).

27 januari: Marsman wijdt in zijn poëziekronek in de Nieuwe Rotterdamsche Courant een uitvoerige bespreking aan *Afvaart* en *Eiland der ziel*.

maart: verreweg de meeste gedichten van zijn hand worden in de komende twee jaren opgenomen in het zojuist opgerichte Criterium, dat verschijnt onder redactie van Cola Debrot, Han Hoekstra en Ed. Hoornik. In het aprilnummer van dit maandblad publiceert Ed. Hoornik zijn aan Achterberg opgedragen sonnet 'In memoriam'.

april: zijn derde bundel, *Dead End*, verschijnt met de opdracht 'Voor Ed. Hoornik'. De in deze bundel opgenomen cyclus 'Zestien' is opgedragen aan zijn psychiater Dr. A.L.C. Palies.

21 juni: Marsman vindt de dood wanneer het schip waarmee hij van Frankrijk naar Engeland vlucht, wordt getorpedeerd. Het bericht bereikt Nederland, dat door Duitsland is bezet, in de loop van de zomer.

september: publiceert zijn 'In memoriam Marsman' in het herdenkingsnummer Marsman van Criterium. In het oktobernummer van Criterium wijdt Bertus Aafjes een beschouwing aan zijn poëzie.

30 oktober: stuurt de kopij van zijn bundel *Thebe* naar de uitgever.

1941

17 januari: ter observatie opgenomen in de Valeriuskliniek te Amsterdam, waar hij ongeveer een maand blijft.

20 januari: als redacteur van Groot Nederland nodigt Vestdijk hem uit gedichten in te sturen: 'Weest u in elk geval verzekerd van mijn uitzonderlijke waardeering voor uw werk'.

februari: zijn bundel *Osmose*, samengesteld door Ed. Hoornik, verschijnt met opdracht 'Voor Gerrit Kamphuis'. Als motto koos hij een citaat uit *Leerboek der natuurkunde*, 11e dr. door Dr. Everhard Bouwman: Men is er tot nu toe niet in geslaagd het optreden van den osmotischen druk geheel bevredigend te verklaren.

Zijn moeder is ongeneeslijk ziek.

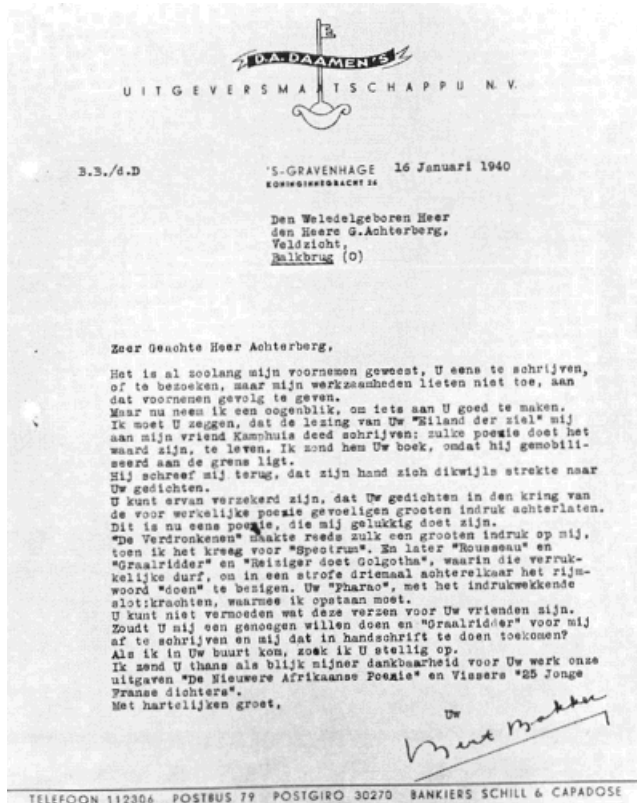

Ongedateerd portret van Achterberg.

60455/1 Waarde Marsman!
 30/ 40
 Ik gevoel me gedrongen m'n spreken
 dank uit te spreken voor brief en
 kroniek. De laatste is heel nuttig
 en geeft me een nieuw voorjaars
 a.h.w. Ja ik wil natuurlijk beloften
 (wonderlijk ook gemiddeld waarom niet)
 met deze weelblond bekent in
 mijn huidige situatie. De Polier
 mensche die er geldt mee - heer
 terecht. M'n nieuwe bundel „Dead End
 verschijnt“ April. Ik vind het zo
 allegorisch prectisch dat ik met
 den schrijver van Paradise Regained
 correspondeer. Antoonie Boudier zei
 het vers (in een radio-uitzending) veel te
 vlieg. Dat moet wel vlieg in: „scheet
 de wind als een antilope ... vlieg“
 maar daarna juist moet het
 plainair. Een machtig vers. Lieve is
 me gekocht. Van haar hand die
 zijn brief namen van het meeborging
 binnen haarschoot: is toen het klets
 flaneurde streken: begonnen ... Dan
 dank je voor eening dankbaar voor.
 Op den 9 Feb. 6u.40. bescheet
 Horrik mijn bundel voor de

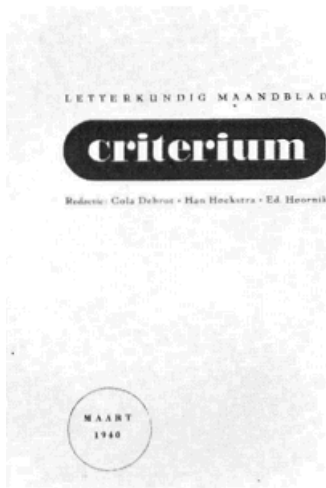
76

Begin van een brief van Achterberg aan H. Marsman.

77

Eerste brief van de uitgever Bert Bakker.

78

Omslag van het eerste nummer van de eerste jaargang.

St. Rouman
7. II. '40

Berta Achterberg,

het doel mij heel gemaakt.
dat mijn kroonier is bevestigd. In geheel op. wel,
dat in de je reizen de hoofden en gezegd heb,
niet van mijn psychische opmerkingen
en een ander is dat in niet zal, in die tijd.
Vond ik het ook, mijn, wat er stond? - In het
natuurlijk, dat nog wel ^{de} kunnen te zien dat de
in dunder dat in het in je vertel (Gert, mijn
mijn (.. en stopt met een hoop hopen), Rijkard,
als stier, b.v. in nacht-waarden, A. Rouman
Heel, vooral in A. f. veel soms van stier. Die-
gende dat de een boom; op. een in m. i. dat was

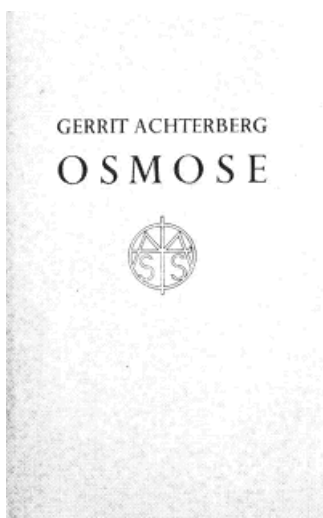
79

Begin van het antwoord van H. Marsman.

80

Bandontwerp door Piet Worm, april 1940.

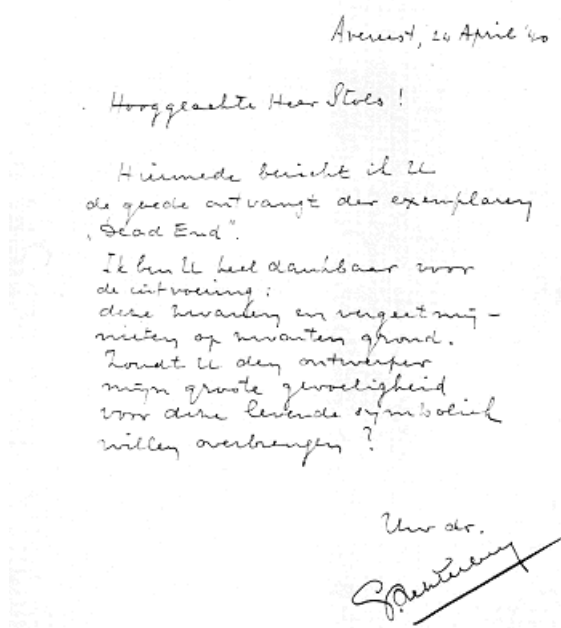
82

Omslag van het ingenaaide exemplaar, februari 1941.

83

Zijn moeder, kort voor haar dood.

81

Brief aan zijn uitgever over de band van *Dead End*.

Mijn moeder sterft

*Er wordt om mij geroepen:
mijn moeder sterft.*

*Ik moet de valleien opzoeken,
die ik erf.*

*Bloemen van voor zestig jaren
bloeien over.*

*Het is niet te gelooven,
o grijze haren,*

*dat ik er nog niet was,
toen zij neerlag in het gras,
hunkerend naar het leven,
dat ik ben gebleven.*

Het is niet te denken,

*dat zij me straks niet zal wenken
op het terras
dier andere weide
aan gene zijde
van stof en asch.*

Criterium, decembernummer 1941
Sphinx, 1946

vervolg 1941

In het meinummer van Groot Nederland wijdt D.A.M. Binnendijk een uitvoerige beschouwing aan de poëzie van Achterberg.

31 mei: na jarenlange onderhandelingen over zijn invrijheidstelling - tussen enerzijds zijn psychiater Dr. A.L.C. Palies en zijn advocaat Mr. C.H.J.W. van Soest en anderzijds ambtenaren van het Departement van Justitie - brengt dokter Palies hem persoonlijk van het Rijksasyl 'Veldzicht' naar paviljoen Oldenkotte, één van de vele paviljoens op het terrein van de Christelijke Rekkensche Inrichtingen voor Zwakzinnigen bij Eibergen.

Raakt bevriend met de directeur, L.H. Fontein, die op zijn beurt gaat onderhandelen over zijn invrijheidstelling.

In het juni-julinummer van Den Gulden Winckel wijst Bertus Aafjes op 'Achterberg en het a-poëtische woord' (molecuul, krachtveld, m²).

30 juli: de Nieuwe Rotterdamsche Courant publiceert een beschouwing over *Osmose* door S. Vestdijk.

oktober: *Thebe* verschijnt 'Opgedragen aan Dr. A.L.C. Palies'.

november: schenkt een handschrift van het gedicht 'Bekeering' aan L.H. Fontein, die hem aanraadt in de slotregel het woord 'in' te veranderen in 'uit'. Onafhankelijk van die raad stelt Bert Bakker in een brief van 25 juli 1943 hetzelfde voor. De wijziging is opgenomen in de bundel *Sintels*, waarin het gedicht voor het eerst is gepubliceerd, voorjaar 1944.

In het decembernummer van Criterium publiceert hij 'Luchtaanval' met de op de realiteit van de oorlogsjaren betrokken regels:

*Sterke formaties luchtstrijdkrachten
vielen vannacht den vijand aan.*

1942

maart: A. Marja, met wie hij daarna bevriend raakt, draagt diens bundel *Zon en sneeuw* aan hem op.

14 april: overlijden van zijn moeder.

16 april: eerste brief van Hendrik de Vries '... maar al uw latere bundels [sinds *Afvaart*] hebben diepe indruk op mij gemaakt. Ze zijn dunkt me zooveel waard als U er met uw ziel voor betaald hebt, en dat is niet weinig'.

april: een officieel verzoek om de intramurale verpleging te wijzigen in een extramurale wordt ingediend bij het Ministerie van Justitie.

voor Dhr L.H. Fontein, persoonlijk.
 [op zijn uitdrukkelijk verzoek, meer als
 het vers niet goed is, is het niet
 geschreven].

Gij hebt het hart geheel doorbroken, Heere Jezus,
 tussehen ons en den vader, naar Uwe Woord
 mogen wij zonder zonde zijn en nieuwe wezens,
 wat er ook in ons leven is gebeurd.

De deed van alles wat gedaan kan worden,
 het meest misdadige, en was verdoemd.
 Maar Gij hebt God den witte naam genoemd,
 met die van mij. Nu is het stil gevoelent,
 zoals een konink om de droefden bloeit.

 En moeten ook de bloemen weer verdorren:
 mijn lenden zijn onord, mijn voeten staan
 geschooid:
 liet Uwe hand tentweede maal geboren
 schrijd ik ik in het donker tegemoet.

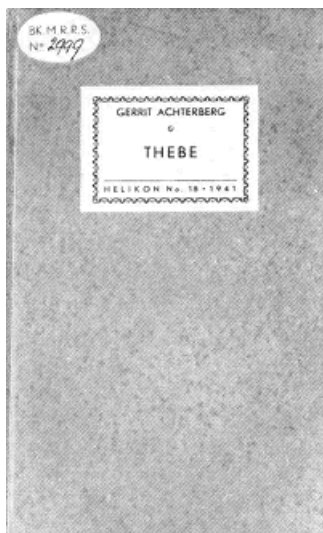
84

Handschrift van 'Bekeering' met de oorspronkelijke slotregel.

85

Zijn raadsman L.H. Fontein, directeur van de Rekkensche Inrichtingen.

86

Omslag van *Thebe*, oktober 1941.

Zaterdag.

Zeer geachte heer,

Eenige maanden geleden werd ik door omstandigheden, kenmerkend voor dezen tijd, gedwongen mijn woning in Bergen op Teugever, en sinds een maand is die woning nu ook leeggemaakt. Bij mijn overhaast vertrek kon ik maar weinig boeken meenemen, en ook wat ik van u had bleef achter. Gelukkig bracht een vriend mij nu langs uw "Thebe", en juist in deze weken, ge-
kweld door het heimwee naar eigen omgeving en eigen levenswijze, en deze gedachten van u mij tot een diepe troost geworden.

Wie een zoo overvloed aan eigen stem heeft als gij, kan uannigke-

87

Brief van 10 oktober 1942 door A. Roland Holst, die door de Duitse bezetter uit zijn huis was verdreven, over de bundel *Thebe*.

Directeur

Van morgen heb ik hem zien fietsen door de lanen.
Zijn bril flikkerde in de zon.
Er schoot een scherpte door mijn ingewanden,
omdat hij mij gevangen houden kan

zo lang hij wil, want duizend wegen leiden
naar Rome, één verkeerd gekozen woord
staat nog dezelfde avond in 't rapport
en blijft bewaard tot aan het eind der tijden.

Onmacht en rechteloosheid ontbinden
de ziel, die langzaam onpersoonlijk wordt.
Zo zal ze beter passen in het blinde
systeem van kaarten, dat zijn tafel torst.

Verraden krachten richten zich op deze
mens met het enige tekort:
dat hij me zó lang zal genezen,
tot ik me op hem stort.

Erica, meinummer 1947
Blauwzuur, 1969

behoefte hebben, aan een blyk van be-
wondering; het is dan ook allereerst
mijn dankbaarheid, dat ik u dit schrijf-
-ten (het mag u verbazen) wil laten als
een beryden. Al sinds lang vraag ik,
hoewel steeds terugkeers, mijn leven aan
degen die veel of te wonderen van alles in
in de wereld tegenwoordig tekeer gaaten.
Het is lang te wijzen van de innerste
eenzaamheid, die vroeger mijn ware
leven was, vooral voor mijn werk.
En juist die eenzaamheid, die zich
afzonderen met het eenig dierbare, is
het, waardoor mijn betrekkingen hun door-
dringende toon krijgen. En laten zich
door niets van die eenzaamheid ver-
vreemden, en weten kan hun heen ont-
vreemden. - Dat dit zoo is, vindt men
voortgaak in een leed. Het is tot vlak-
ke in de dood tracht - ik weet het. Naar
het bezicht, door middel van de

Brief van 10 oktober 1942 door A. Roland Holst, die door de Duitse bezetter uit zijn huis was verdreven, over de bundel *Thebe*.

wonderlijke gave, dan dood-zelf tot een wijze
 van leven, onvervangbaar voor wie het er...
 varen kan. Het voelt zich, het ervaren, niet
 langer "verkleed door de rede en de siemen".
 De hoop, dat gy deze gave nog lang trouw
 niet kunnen blijven, als een goed instrument.
 - het is het beste, al is het niet het eenige,
 dat ik voor u hoop -
 Met mijn hoopzetting en sympathie -
 A. Roland-Holst,

10. X. '42.

Brief van 10 oktober 1942 door A. Roland Holst, die door de Duitse bezetter uit zijn huis was verdreven, over de bundel *Thebe*.

88
Paviljoen Oldenkotte (rechts), zijn nieuwe verblijf.

89
De directeur, L.H. Fontein, bij zijn fiets op het uitgestrekte terrein van de Rekkensche Inrichtingen.

vervolg 1942

2 december: wordt ter observatie opgenomen in Rhijngeest, een zenuwinrichting te Oegstgeest, waar Prof. Dr. E.A.E.D. Carp en Dr. A.H. Fortanier hem in behandeling nemen. Krijgt wat meer bewegingsvrijheid.

1943

januari: Jan Vermeulen, jong dichter en boekverkoper, brengt hem een bezoek in Rhijngeest. Samen bezoeken zij letterkundigen en uitgevers, bibliotheken en boekwinkels.

april: gaat met Jan Vermeulen naar Klein Jagersteyn om alle verzen op te halen die daar waren achtergebleven. In de komende maanden selecteren zij uit deze gedichten de latere bundels *Morendo*, *Sintels*, *Eurydice* en *Limiet*.

Officiële publikaties door en over Achterberg, zowel in boekvorm als in de vorm van bijdragen in periodieken, verdwijnen door het publikatieverbod als gevolg van de weigering van vooral scheppende kunstenaars (in tegenstelling tot de uitvoerende) zich te melden bij de Kultuurkamer, in september 1941 ingesteld door A. Seyss-Inquart, Reichskommissar van het bezette Nederlandse gebied. Lezingen, ook over de poëzie van Achterberg, worden binnenskamers gehouden. Vele uitgaven verschijnen clandestien of illegaal.

juli: bij de Mansarde Pers, een reeks clandestiene uitgaven van Bert Bakker, C.A.B. Bantzinger en Fokko Tamminga, ondergedoken op de zolder van de drukkerij in Den Haag, verschijnen twee uitgaven van Achterberg met tekeningen door Bantzinger: een herdruk van 'Ode' onder de titel *Huis* met opdracht 'Voor Gisela', en een herdruk van de cyclus *Reiziger 'doet' Golgotha* met opdracht 'Voor L.H. Fontein' en onder het motto *Je meurs de seuf au près de la fontaine* (beginregel van een ballade van François Villon). Poseert voor Bantzinger.

augustus: ontmoet opnieuw Cathrien van Baak uit Wageningen.

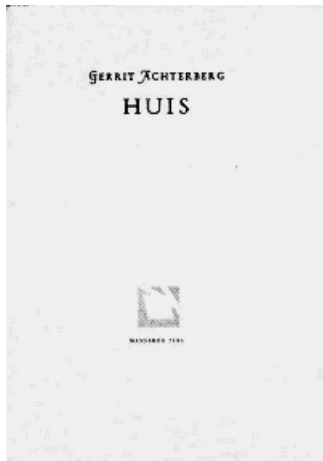
19 augustus: de Duitse bezetter arresteert zijn vriend Ed. Hoornik, die via het concentratiekamp Vught wordt overgebracht naar het vernietigingskamp Dachau.

23 augustus: verhuist met toestemming van het Departement van Justitie van Rhijngeest naar Eibergen, waar hij - onder de rook van de Rekkensche Inrichtingen - inwoont bij een echtpaar met vijf kinderen van wie vier nog thuis wonen.

december: het eerste boek over zijn werk verschijnt, *Gerrit Achterberg, De dichter van de sarcophaag*, door Bertus Aafjes.

Rhijngeest, een zenuwinriching te Oegstgeest.

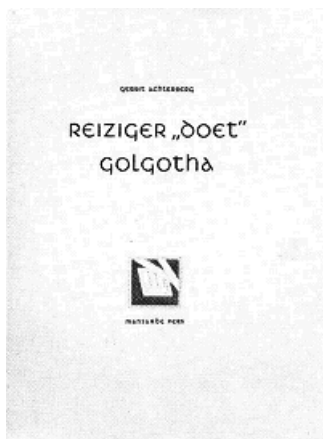
91

Twee clandestiene uitgaven, juli 1943.

92

Jan Vermeulen in diens werkvertrek, ± 1943.

93

Twee clandestiene uitgaven, juli 1943.

Eiland der Ziel en "Dead One", die ik in de Somerszants ge-
 rurschryft. Van toen af dateert de tijd dat ik het gedicht zo
 gaar bewonder en nu niet meer "hiet" kan.
 Ik leende van de Universiteitsbibliotheek "Afsont" en "Omme-
 lers" er steeds meer door in bezit genomen, waarvan de een in
 huiswerk voor en kon, knolte bij December 1940. Het
 der Ziel, "Dead One", "Omme" en "Tide" kopen.
 Wanneer ik nu schrijf dat ik het gedicht zo bewonder en
 nu voor mij bekent, dan kan ik mij ervan bewust stellen te
 getreftig uit te draken, wat ik het graag en villoe schijnt
 Als ik het gedicht definieer als "belangrijk", moet om
 schoolmeester welwillend doen (zonder te letten) dan zegt
 natuurlijk absoluut niet. Het klaren is belangrijk in
 de dit poëzie met die van Maron en A. Roland. Het is
 de "belangrijke" na 1940, maar hoevel liever zijn mij de
 gedichten dan de sterke experimenten van Maron (ok. Die
 liever zelf dan vele "reïsonne" gedichten van Roland. Ik
 van sommige van het gedicht per ik geestelijk en lichamelijk
 polkome (zie geweest, dronken, bedruifend o.v. Het Nieuw
 "Droom", "Leiden II", "Maron", "Munich van Droom in
 "Widerstandskamp deen Stad", "Hemmel", "Chanson Tri-
 om" en slechts enkele te noemen.
 Ik ben nog jong, schrijf zelf gedichten en verdere op de
 een jeind (zie de schoolmeester, die kan niet begrip en
 Ik kan op een gedicht als "Hem" te laten te praten/histori-
 om het dan nog verken te begrip. Het is poëzie als die,
 Clara Eggert en Karsti bekroon werd met de Van der Gorge
 prijs, is slechts een compliment voor de Heer.

Spreekuur

voor doktoren en professoren in ziel en taal

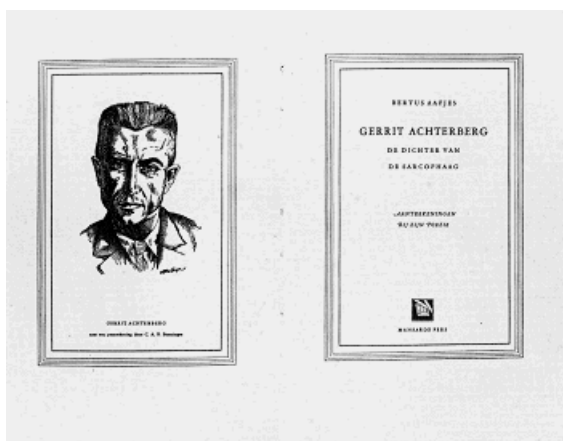
*God in den hemel, beesten van menschen
hebben mij in hun macht.
Zij komen samen ter conferentie
en spreken zacht
in gebroken talen, niet thuis te brengen;
maar ik schreeuw tegen ze, op zielsgezag,
een woord uit een oude grammatica:
dat ik godverdomme verga
en tot een vod lig te verslenzen.*

*Gramschap springt als een panter over
en mijn keel is een vat met bloed.
Een ziedende eb en vloed,
onmacht en haat tegen deze dooven,
die alleen in hun hooge hoed gelooven,
brandt in schuim over de tafel.*

*Binnen hun ijdele monologen
worden de woorden niet afgewogen
op kerngewicht en draagvermogen,
geboorte of richtingskracht,
maar gehuurde zinnen, te pas gebracht,
verhinderen de begripmatigheid,
waarop het redelijk inzicht wacht;*

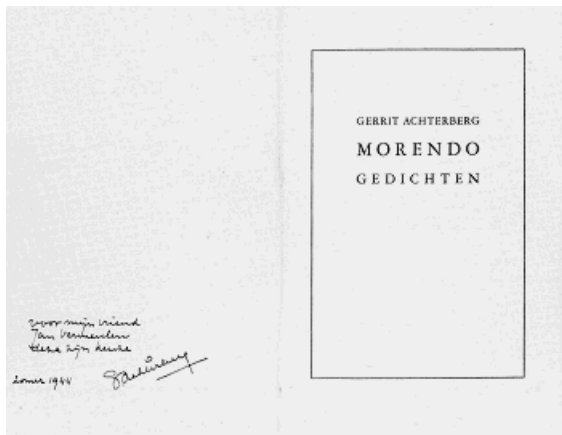
*en de hoop is een krijtwit kind, dat lacht
tegen den roover, die het slacht.*

Columbus, januari-februarinummer 1947
Blauwzuur, 1969

95

Eerste boek over Achterberg, met portret door C.A.B. Bantzinger, december 1943.

96

Titelblad met opdracht waaruit het aandeel van Jan Vermeulen bij de samenstelling van de bundel blijkt.

vervolg 1943

29 december: deelt zijn uitgever, A.A.M. Stols, mee: 'deze zomer schreef ik een bundel "Existentie", met de onderafdeelingen: "Existentie" (voor A. Roland Holst), "Stof" (voor S. Vestdijk), "Embryo" (voor - - -)'. In een noot vermeldt hij dat het gaat om '± 70 verzen, nieuwe'.

1944

25 januari: uitvoerige brief van S. Vestdijk, waaruit blijkt dat Achterberg hem zijn nieuwe gedichten ter lezing had gestuurd. Vestdijk, die de poëzie van Achterberg vergelijkt met die van Marsman, schrijft: 'Er was tenslotte niets *persoonlijks* meer dat hij bezweren moest, - bij u is er niets anders. Ik weet niet eens of ik u daarmee geluk kan wensen; als dichter zeker wel, als mensch niet. Maar de poëzie eischt nu eenmaal menselijke offers'.

17 februari: vertrekt van Eibergen naar Neede, waar hij - in overleg met de directeur van de Rekkensche inrichtingen - inwoont bij een kinderloos echtpaar; in oktober voegt Cathrien van Baak zich bij hem.

Pasen: zoekt Vestdijk op in diens woonplaats, Doorn.

april: *Meisje*, gedrukt en verlucht door H.N. Werkman, verschijnt met opdracht 'Voor de stralende'. voorjaar: *Sintels* verschijnt met opdracht 'Voor A. Marja'.

mei: *Morendo* verschijnt met opdracht 'Voor de zuivere' (de vrouwennaam Catharina is afgeleid van het Griekse katharos = rein, zuiver).

augustus: *Eurydice* verschijnt met opdracht 'Voor Bertus Aafjes'.

1945

10 april: Adriaan Morriën nodigt hem uit aan het naoorlogse Criterium mee te werken.

20 mei: terugkeer in Nederland van Ed. Hoornik, die het vernietigingskamp Dachau heeft overleefd.

mei-juni: gaat samen met Cathrien van Baak inwonen bij de familie Wagenvoorde in één van de beide pastorieën van de Hervormde Gemeente te Neede.

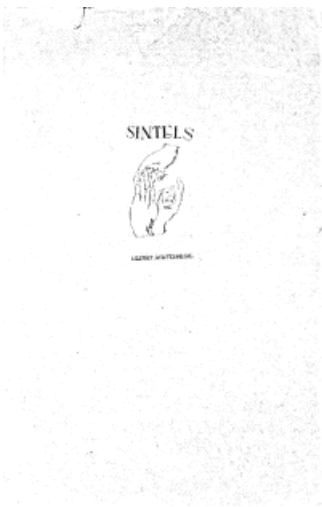
6 juni: brief aan zijn uitgever A.A.M. Stols, waarin hij onder meer meedeelt dat hij de bundel *Existentie* met de onderafdelingen 'Existentie', 'Stof' en 'Embryo' wil 'hergroepeeren en/of wijzigen': 'Intusschen schreef ik een honderdtal nieuwe verzen'.

oktober: begint uit te kijken naar een werkkring, waarmee hij in zijn levensonderhoud kan voorzien.

97

De clandestien uitgegeven bundel *Meisje* met ontwerp van H.N. Werkman, april 1944.

98

Clandestiene uitgave, verzorgd door A. Marja, voorjaar 1944.

99

Rijmprent, uitgegeven door A. Marja en getekend door diens vrouw G.A. Kuiper, januari 1944.

Lezingpadstreek Achterberg,
 Harkelst dand voor de toekoming van Eurydice; deze
 titel, verbaas ik mij zeer, niet eerder in verband met
 U aan de Orfeus-legende te hebben gedacht. Misschien heeft
 me aan de dard van uw werk, dat hoewel geheel doorzichtig
 van wat rijkdommen, wanneer de hun technologië nog
 verder uitbreidde, een Orfeus-complex konden worden
 toed anders is dan men zich dāns koningen onwillekeurig
 noemt: zelf ook meer analytisch wetenschappelijk opna
 met verzuimende, die de hē u het zelf steeds hant bar
 natten en vernieuwen. Altho houdt het ists bōs en onaan
 taalbaar, iets waar men nooit mee afrekent, iets dat
 veel meer mag dan andere poëzie, een bezop doet op keer
 monneste, onberekenbare onwillekeurigheid. U begrijpt vol
 komen dat ex velen zijn die hiervan niets willen weten.
 Zoals ik zelf bij, niets mocht hebben van Gorka's Mei.

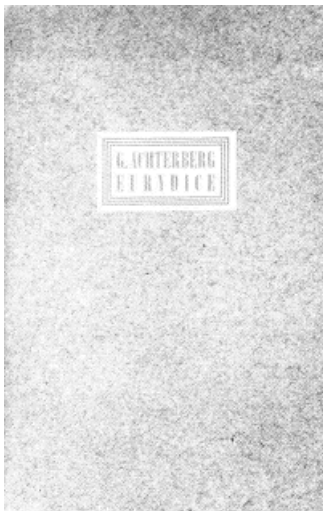
100

Ongedateerd bedankbriefje van Hendrik de Vries voor een exemplaar van *Eurydice*: '... deze titel ziende, verbaas ik mij zeer, niet eerder in verband met U aan de Orfeus-legende te hebben gedacht'.

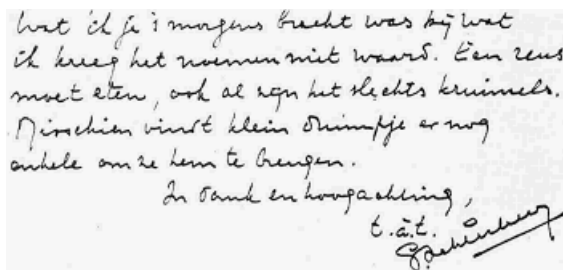
101

Clandestiene uitgave, samengesteld door Jan Vermeulen, mei 1944.

102

Clandestiene uitgave, augustus 1944.

103

Fragment van een incompleet bewaard gebleven brief aan S. Vestdijk, waaruit blijkt dat Achterberg hem in de hongerwinter af en toe wat eten bezorgt.

*Van Ressen-Bemmel naar Bergen-Belzen.
Zou je m'n zuster willen omhelzen?
Ga heimelijk naar mijn huis en meld ze:
in Bergen-Belzen wacht ons het beest.*

Podium, oktobernummer 1947 (t/m regel 22)
Hoonte, 1949

1946

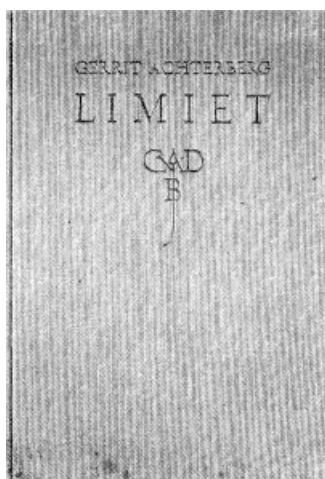
19 januari: in Vrij Nederland verschijnt een protest van Bertus Aafjes, M. Vasalis en Ed. Hoornik tegen de beslissing van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde waarbij de Lucy B. en C.W. van der Hoogtprijs 1945 toegekend werd aan Ida G.M. Gerhardt en niet aan de dichter Achterberg. Mr. Joan Stakenburg stelt duizend gulden ter beschikking voor een - eenmalig - uit te reiken Pinksterprijs. De boekverkoper en uitgever A.A. Balkema zal een tentoonstelling houden en een bibliothele bundel uitgeven waarvan de opbrengst integraal aan de dichter ten goede komt.

april: de bundel *Limiet* verschijnt met opdracht 'Voor Mr Jan Thomassen', particulier secretaris van Prins Bernhard en één van de bewonderaars van zijn werk, die hem al in oktober 1941 een uitvoerige brief had geschreven.

april: de bundel *Stof* verschijnt met opdracht 'Voor S. Vestdijk' en voorzien van een citaat uit een werk van [Dr. Georg] Pfeffer: '... ein unendlich kurzes Ich-gefühl, von dem zweiten Aufblitzen der Individualität getrennt durch die Nacht der absoluten Individualitätslosigkeit'.

mei: het weekblad De Vrije Katheder nodigt een aantal vooraanstaande dichters, onder wie Achterberg, uit tot het schrijven van tijdgedichten 'waarin met hartstocht wordt gepleit vóór de zaak van het Spaanse volk' en 'tegen het bewind van Franco'. De redactie publiceert in het nummer van 17 juli twee sonnetten uit de cyclus 'Terreur'; de andere twee worden opgenomen in *Tijd en Taak*, 11 januari 1947. 27 mei: uitreiking van de Pinksterprijs, tentoonstelling van zijn werk en verschijning van de bundel *Radar* met opdracht 'Voor Anthonie Donker' (Prof. Dr. N.A. Donkersloot) in het Huys aan de Drie Grachten, boekwinkel van A.A. Balkema te Amsterdam. Bertus Aafjes opent de bijeenkomst en Achterberg leest uit zijn werk. Leert die dag vele dichters en andere letterkundigen en kunstenaars kennen.

juni: *Sphinx* verschijnt met een omslagtekening van C.A.B. Bantzingen en met opdracht 'Voor Bert Bakker'.

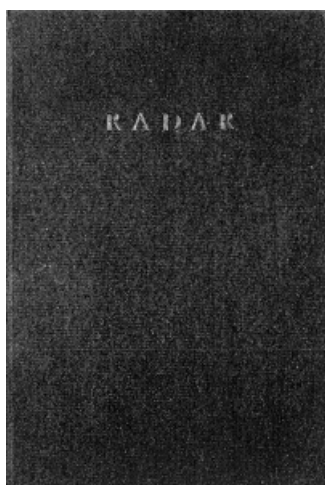

107

Limiet, Stof, Radar en Sphinx, vier bundels, verschenen tussen april en juni 1946.

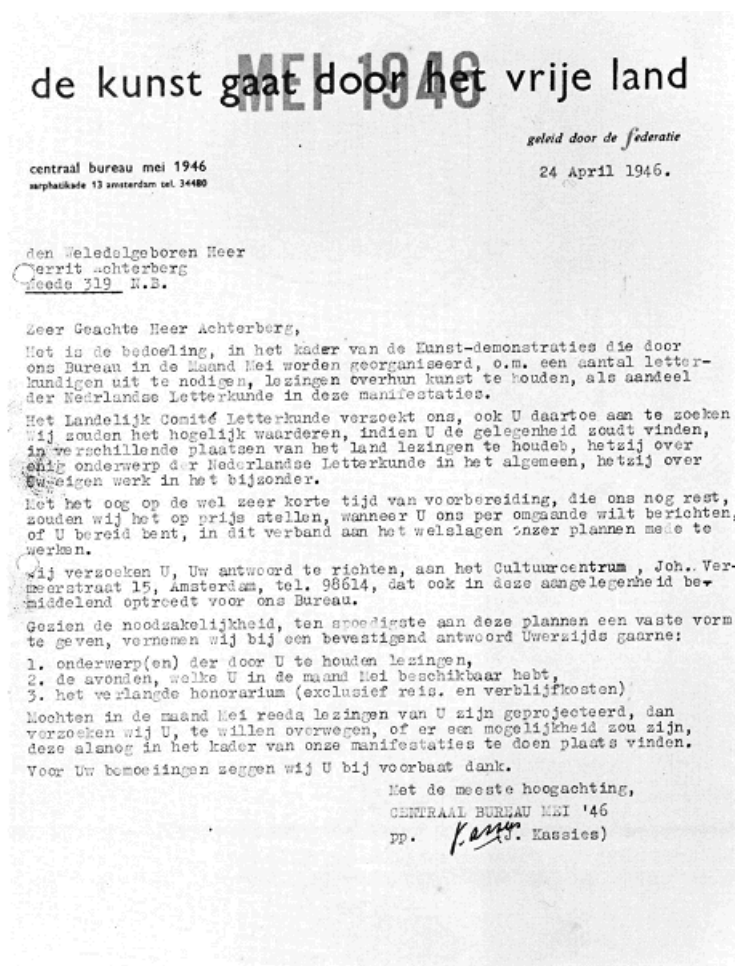
Limiet, Stof, Radar en Sphinx, vier bundels, verschenen tussen april en juni 1946.

Limiet, Stof, Radar en Sphinx, vier bundels, verschenen tussen april en juni 1946.

Limiet, Stof, Radar en Sphinx, vier bundels, verschenen tussen april en juni 1946.

108

Brief van Jan Kassies, die hem uitnodigt lezingen over literatuur te houden.

Code

*De levenskracht die gij eenmaal bezat
verdeelt zich nu over het a b c.*

*Ik combineer er sleutelwoorden mee
en open naar uw dood het zware slot.*

*Het is, in 't vers, de figuratie: God,
te vinden met de letters g-o-d,
in deze volgorde, maar niet per se,
ook andere formaties kunnen dat.*

*Iedere serie, elke schakeling,
uit welke taal genomen, is geschikt,
zoolang ze in de juiste spanning staat.*

*De dichter, onder 't schrijven, weegt en wikt,
op dood en leven een schermutseling,
totdat de deur eindelijk opengaat.*

Voor het eerst gepubliceerd in:
En Jezus schreef in 't zand, 1947

vervolg 1946

27 juni: treedt te Neede in het huwelijk met Johanna Catharina van Baak. Het huwelijk wordt niet in de kerk, maar tijdens het bruiloftsmaal ‘ingezegend’ door hun vriend Ds. M.J. Wagenvoerde.

Het echtpaar betreft de bovenverdieping van de Mariahoeve in Neede; de benedenverdieping wordt bewoond door de eigenaars, het echtpaar Osterhaus.

8 juli: herhaling van de tentoonstelling over zijn werk bij Boekhandel Broese in Utrecht. Prof. Dr. N.A. Donkersloot houdt een inleiding en Achterberg leest voor uit zijn werk.

8 augustus: woont met zijn vrouw in Groningen en Paterswolde een feest bij ter ere van de vijftigste verjaardag van Hendrik de Vries.

9 augustus: wordt door het Ministerie van O.K. & W. aangesteld als medewerker van het Dialectenbureau van Dr. P.J. Meertens; de werkzaamheden kan hij thuis verrichten.

augustus: *Energie* verschijnt met opdracht ‘Voor Jan Vermeulen’. Als motto is een citaat afgedrukt uit het *Handboek van het moderne denken*, deel I, blz. 276, door Dr. H.A. Kramers: ‘Dat mogelijkwijze ons nog onbekende energievormen en transformaties van energie bestaan, is niet uitgesloten...’.

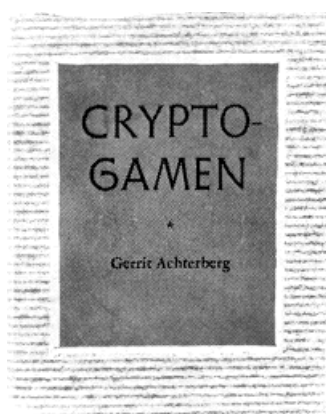
oktober: lid van het P.E.N. Centrum voor Nederland.

november: *Existentie* verschijnt met opdracht ‘Voor A. Roland Holst’. Als motto zijn twee citaten afgedrukt uit *Sein und Zeit* van Martin Heidegger: Der Tod ist eine Seinsmöglichkeit, die je das Dasein selbst zu übernehmen hat. En: Das Dasein behütet sich, vorlaufend, davor, hinter sich selbst und das verstandene Sein-können zurückzufallen und ‘für seine Siege zu alt zu werden’ (Nietzsche).

De tweede afdeling in *Existentie* is getiteld *Zestien*, die de cyclus ‘Zestien’ I - V bevat, alsmede twaalf gedichten, met opdracht ‘Voor Bep’. Als motto is een citaat uit *Mei* van Herman Gorter afgedrukt:

*Balder en Mei, dat was een schoone droom.
Als dat geworden was, dan konden loom
Wij allen nederzitten en wel sterven
Alle demonen;..*

november: zijn eerste verzamelbundel verschijnt onder de titel *Cryptogamen*. De bundel bevat *Eiland der ziel*, *Dead End*, *Osmose* en *Thebe*, alle sinds lang uitverkocht.

109

Stofomslag van zijn eerste verzamelbundel, november 1946.

110

Op zijn trouwdag. Links zijn vader.

111

Het bruidspaar met de beide getuigen Bert Bakker en Ed. Hoornik en de dichter. Martinus Nijhoff in de tuin van de pastorie te Neede.

Bruiloft

Voor Miesje Bouhuys

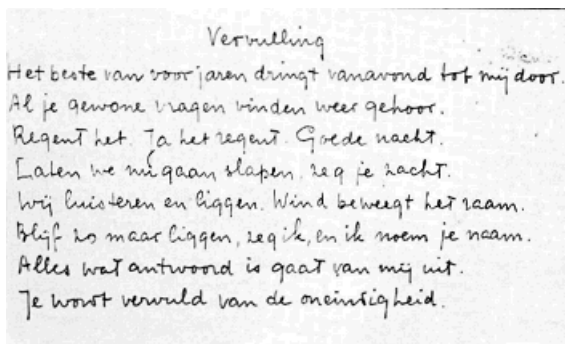
*Het is een bruiloft; allen bij elkaar.
Het ouderhuis zit vol nieuwe gezichten,
die tussen de van ouds bekende oplichten
als vreemde rozen in een rozelaar.*

*Een ogenblik verpozen bij 't altaar
de bruidegom en bruid om Gods gerichten
over te nemen, bijbel, ring en plichten
en dan is dit gedeelte kant en klaar.*

*Nu gaat de dans beginnen, wijn en zang
stromen elkaar voorbij in milde kelen,
vreugde verbreedt zich tot egaal geluk.*

*Familie duurt een mensenleven lang.
Door deze avond trekt het grote telen
waaraan wij zijn te danken, stuk voor stuk.*

Het Woord, herfstnummer 1948
Hoonte, 1949

112

Handschrift van 'Vervulling', voor het eerst gepubliceerd in *Existentie*, november 1946.

MINISTERIE VAN ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN
~~DEPARTEMENT VAN OPVOEDING, WETENSCHAP EN KULTUURBESCHERMING~~

Nr. 16.701¹ Ald. M.T.L.

Verzake bij bestemming daten, tusschen,
 en afwijking van deze brief te verzaken.

Bericht op brief van

's GRAVENHAGE, 9 Augustus 1946

Betreffende
 opdrachten letterkundigen.

Aan den Heer G. Achterberg,
 Letterkundige,
N e e d e.

Ik ben bereid, U voor den tijd van
 een jaar, ingaande 1 September a.s., te werk te stellen bij
 het bureau van de Dialectencommissie der Koninklijke Neder-
 landsche Akademie van Wetenschappen te Amsterdam (Kloveniers-
 burgwal 29) tegen een belooning van f.1800,-. Dit bedrag
 zal U in maandelijksche termijnen van f.150,- worden uitbe-
 taald door den secretaris-penningmeester dier Commissie
 Dr. Meertens, naar wiens aanwijzingen Gij U zult behooren te
 gedragen.

Ik noodig U uit, U te dezer zake ver-
 der met Dr. Meertens in verbinding te stellen.

DE MINISTER VAN ONDERWIJS,
 KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,
 Voor den Minister
 De Secretaris-Generaal,

7193 - 138 - 2
 AL 210-77-48
 AL 125-4-44 E 477

113

Brief van Mr. H.J. Reinink, secretaris-generaal onder Minister Dr. J.J. Gielen (neerlandicus en
 paedagoog) en een maand daarvoor nog onder Minister Prof. Dr. G. van der Leeuw (theoloog), die
 bevriend was met Prof. Dr. N.A. Donkersloot, Martinus Nijhoff en Dr. G.W. Oberman, die allen voor
 Achterberg in het krijt waren getreden. Jaar na jaar wordt de - tijdelijke - aanstelling verlengd.

Groningen, 5 September 1946
 Kampstraat 4.

Naam heel Achterberg.

U heeft met de meesters het een ander gezegd
 gedaan het met de logen.

Wilt u erin verheugen te den schied en den, zoals
 ik erin verheugen te den schied.

En erin verheugen te den schied aan wij het een ander gezegd
 te den schied te den schied.

Wilt u erin verheugen te den schied.

Wilt u erin verheugen te den schied te den schied, en aan
 ik heb erin verheugen te den schied.

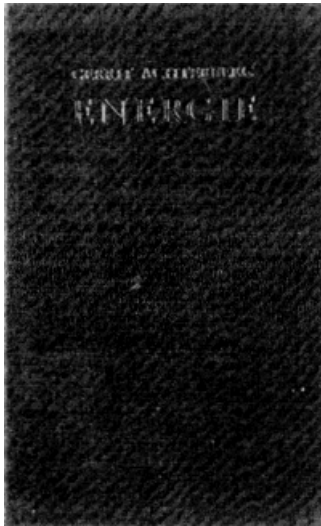
Wilt u erin verheugen te den schied te den schied, en aan
 de logen.

Wilt u erin verheugen te den schied te den schied.

Wilt u erin verheugen
 te den schied
 Wilt u erin verheugen

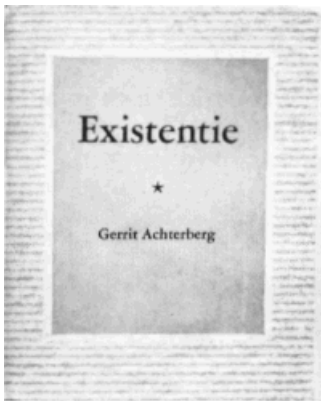
114

Brief van zijn oude psychiater, Dr. A.L.C. Palies: 'Ik heb mij erin verheugd U zoo stralend te zien,
 zooals ik eigenlijk U niet kende'.

115

Energie en *Existentie*, verschenen in augustus en november 1946.

115

Energie en *Existentie*, verschenen in augustus en november 1946.

1947

januari: ontvangt een uitnodiging, waarop hij niet ingaat, van de weduwe van H. Marsman en de uitgever Meulenhoff om - samen met A. Vigoleis Thelen - de derde biografie door Pascoaes te vertalen (de andere twee waren door Thelen en Marsman vertaald).

april: *En Jezus schreef in 't zand* verschijnt met opdracht 'Voor Dr. G.W. Oberman'.

10 mei: zijn eerste 'prozastukje' verschijnt in *Vrij Nederland*, geschreven naar aanleiding van een enquête over de spelling.

zomer: zijn tweede en laatste 'prozastukje' verschijnt in *Pen en penseel*, bijzonder nummer van *Critisch Bulletin*, geschreven naar aanleiding van een enquête over 'Schrijvers over schilders'.

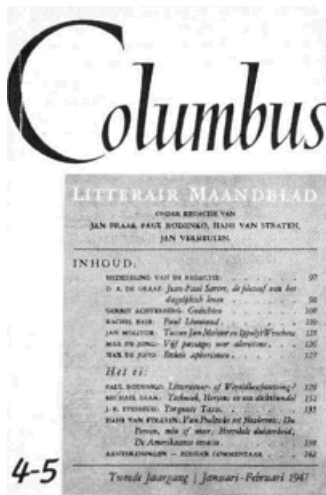
juni: verschijning van de bundel *Doornroosje* met opdracht 'Voor Sneeuwwitje' en met twee citaten als motto. Het eerste luidt: 'Zal het begrip leven wellicht een differentiatie moeten ondergaan, zó dat het kwaliteitsverschil tussen de verschillende hiërarchieën van leven niet geringer is, dan dat hetwelk tussen leven en niet-leven bestaat?' H.A. Kramers: *Ensie* I, blz. 145. Het tweede luidt: 'Gaan wij thans echter nog één stap verder Welnu, dan kunnen wij ook Bohr's gedachte uitbreiden en vragen: zijn aan den eenen kant alle fysisch-chemische verschijnselen en processen en aan den anderen kant de vele en velerlei verschijnselen, die uitingen zijn van hetgeen wij leven plegen te noemen, complementaire aspecten van één en dezelfde met reden veronderstelde realiteit?' Dr. J.H.F. Umbgrove: *Leven en materie*, blz. 122.

juli: Gerrit Borgers nodigt hem uit toe te treden tot de vaste kring medewerkers van Podium.

26 juli: publiceert het sonnet 'Werkster' in *Vrij Nederland* met opdracht 'voor ds Buskes'.

augustus: het kindje dat het echtpaar Achterberg verwachtte, leeft slechts enkele uren. Het gedicht 'Kindergraf' is aan deze gebeurtenis gewijd.

117

Omslagen van drie tijdschriftafleveringen waarin voor het eerst gedichten van Achterberg verschenen.

118

De Mariahoeve in het dorp Neede, gelegen in de buurtschap Hoonte in de Gelderse Achterhoek, september 1947.

119

Met zijn vrouw en een nichtje van zijn vrouw bij het kippenhok op de Mariahoeve, rechts de veestal, zomer 1948.

Hoonte

*Vlak voor de ramen staat het boomtheater.
Insecten trekken strepen langs de ruit
en vlinders buit'len om elkanders buit.
Een dikke duif vliegt in de groene krater*

*van bladeren, een duiker onder water,
en komt er aan de andre kant weer uit.
Het leven, tegen dit decor gestuit,
wordt speeltoneel terwijl ik kijk en staat er.*

*Ik heb van de natuur nog nooit genoten
als hier op Hoonte in de Achterhoek.
Mariahoeve heet het hoge huis.*

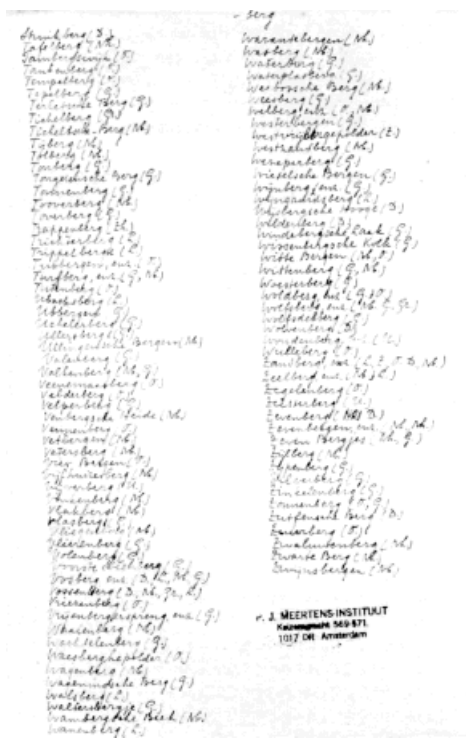
*Hier krijgt het oogenblik voldoende grootte
en achtergrond, een eeuwig open doek
voor de verbeelding van het paradijs.*

Criterium, januarinummer 1947
Hoonte, 1949

120

Dr. P.J. Meertens, bij wie hij zijn werk voor het Dialectenbureau inlevert, in diens werkkamer in een oude school aan de Nieuwe Hoogstraat te Amsterdam.

121

Eén van de vele bladen ingeleverd bij het Dialectenbureau.

TIJDVERLIES.

Op blz. 140 van zijn Letterkundige Inzichten en Vergezichten IX, Nieuwere

Literatuurgeschiedenis (XIV), moet Kloos n.a.v. Kollewijns vereenvoudigd „kompeteerend” zó lachen, dat hij onmiddellijk begint te zingen:
Kom, Peter, ga je 'es met me dansen,
enz.

Hij had, dunkt me, in het oude „kompeteerend” met dezelfde lach z'n pet kunnen toezingen eerend van z'n hoofd te komen. (B.v. om Dr. Kollewijn te groeten).

Die liever niet zijn tijd verliest,
boven Te Winkel en De Vries,
Buiskool en Bolkestein verkiest.

Gerrit Achterberg.

122

Zijn eerste 'prozastukje', Vrij Nederland, 10 mei 1947.

Naar aanleiding van Uw schrijven in verband met het extranummer van het Critisch Bulletin „Pen en Penseel” zend ik U bijgaande verzen. Indien ze niet beantwoorden aan het doel, moge ik volstaan met de namen dier schilders en o.a. Odilon Redon, Raoul Hynckes, Pyke Koch, Charley Toorop, Thijs Maris, Herman Kruyder, Chabot, Werkman, enz.

Van de oudere meesters noem ik nog Rembrandt, Adriaan van Ostade, Meindert Hobbema, Vermeer, Titiaan, Botticelli, enz.

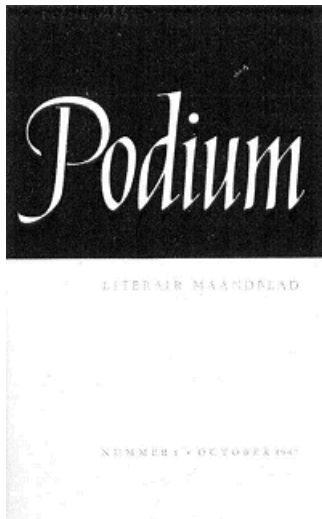
De lijst is uiteraard niet volledig; U beschouwe het als een greep, zonder commentaar, waartoe ik me ook niet competent acht.

Gerrit Achterberg

Gerrit Achterberg

123

Zijn tweede en laatste ‘prozastukje’, opgenomen in *Pen en Penseel* met de gedichten ‘Hercules Seghers’, ‘Jan Toorop’, ‘Willink’, ‘Bendien’ en ‘Vincent’, zomer 1947.

124

Omslagen van drie tijdschriftafleveringen waarin voor het eerst gedichten van Achterberg verschenen.

vervolg 1947

9 september: bezoek van de uitgever Bert Bakker en de fotografe Emmy Andriesse, die een reeks foto's maakt op de Mariahoeve voor een te verschijnen bundel opstellen over Achterberg.

12 november: W.F. Hermans nodigt hem uit werk in te leveren bij Criterium.

In het novembern timer van Podium publiceert Paul Rodenko zijn eerste stuk over Achterberg, 'Don Quichot in het schimmenrijk'; aan het slot bespreekt hij de opdrachten en motto's voor in de bundels. (Op *Hoonte* na neemt Achterberg in geen der volgende bundels een motto op en op een tweetal na verschijnen zijn bundels, ook de herdrukken, zonder opdracht).

Bij de publikatie van een vijftal gedichten in het decembernummer van Podium deelt hij in een noot mee: 'Uit de binnenkort te verschijnen bundel *Asyl*'. Eerst zeven jaren na zijn dood is deze bundel verschenen onder de laatst door hem bedachte titel *Blauwzuur*, 1969.

1948

mei: het tweede boek over zijn werk verschijnt, de bundel *Commentaar op Achterberg*, Opstellen van [tien] jonge schrijvers over de poëzie van Gerrit Achterberg, verzameld door Fokke Sierksma en met beeldcommentaar door Emmy Andriesse. Een door de uitgever, Bert Bakker, te organiseren symposium rondom dit boek, te houden tijdens een weekend onder leiding van Martinus Nijhoff, vindt op verzoek van Achterberg niet plaats.

16 juni: verkozen tot lid van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

31 juli: in Vrij Nederland verschijnt 'Water uit de rots', een gehele pagina gewijd aan de poëzie van Achterberg door Ed. Hoornik.

15 november: de redactie van Ad Interim ziet zich genoodzaakt het gedicht 'Sexoïde' te weigeren. herfst: eerste medewerking aan het tijdschrift Het Woord onder redactie van Gerard Diels, Jan G. Elburg, Ferdinand Langen, Hans Redeker, Koos Schuur, Bert Schierbeek, Nico Verhoeven en Bert Voeten.

In Canada verschijnt *Coming after*, An anthology of poetry from the Low Countries, by Adriaan J. Barnauw, waarin voor het eerst werk van Achterberg in vertaling is opgenomen. Bij zijn poëzie raken in de loop van de jaren allerlei vertalers betrokken; onder zeer velen: Dolf Verspoor (Frans), Robert Wolfgang Schnell (Duits), James Brockway en James S Holmes (Engels), Francisco Carrasquer (Spaans).

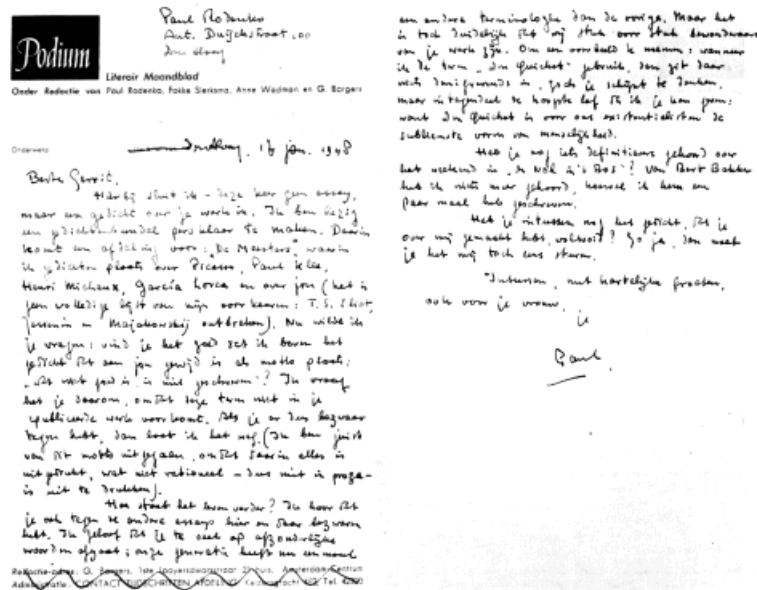
125

Met de dichter en essayist Paul Rodenko in Neede, zomer 1947.

126

De eerste aflevering van Het Woord waarin werk van Achterberg verscheen.

127

Brief van Paul Rodenko, onder meer over Achterbergs lijfspreuk ‘Wat niet goed is, is niet geschreven’ (‘Ik hoop te mogen hopen op het vers’ luidt het slot), die hij als motto boven zijn gedicht ‘Gerrit Achterberg’ wil plaatsen: ‘omdat daarin alles is uitgedrukt, wat niet rationeel - dus niet in proza - is uit te drukken’.

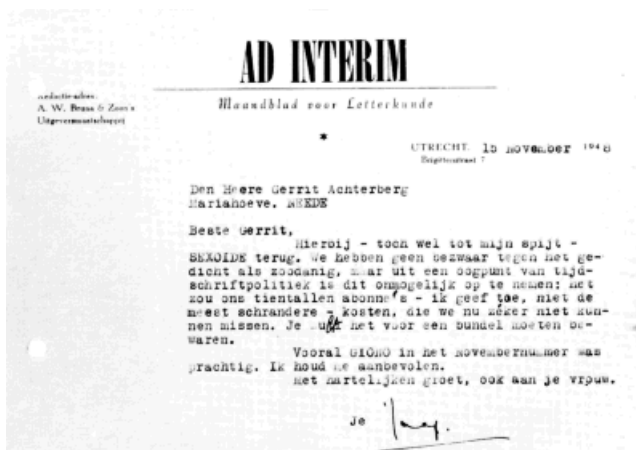
128

Bij de hooiberg op de Mariahoeve en achter zijn werktafel, september 1947.

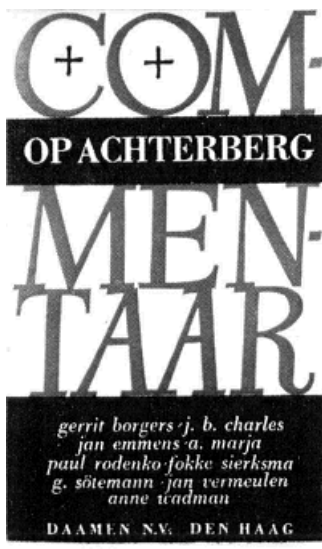
129

Bij de hooiberg op de Mariahoeve en achter zijn werktafel, september 1947.

130

De brief over het gedicht 'Sexoïde' van Jaap Romijn, kennelijk geschreven mede namens zijn mederedacteurs Bertus Aafjes, C.J. Kelk, Emmy van Lokhorst en Gabriël Smit.

131

Stofomslag Henk Krijger, mei 1948.

Sexoïde

*Ik ben een man geworden met twee lijven,
nl. dat van mij en van mijn vrouw.
Als ik het voor het zeggen hebben zou
moesten zij eeuwig bij elkander blijven*

*en buiten in de nacht de engel dauw;
moest ik het argloos kunnen nederschrijven...
Na enkele diepe schokken doet zich blauw
gelukkig licht bij haar naar binnen drijven.*

*Sperma en sterren zilveren dooreen.
De hemel valt met vlagen door ons heen,
maar laat mij in mijn beenderen alleen.*

*Kind dat geboren wordt, ik ken u niet.
Wij zijn elkanders omgekeerd verschiet.
Tussen ons staan twee borsten van graniet.*

De Vlaamse Gids, meinummer 1952
Cenotaaf, 1953

1949

7 februari: tekent het contract voor *Sneeuwwitje*, eerste bundel bij Querido N.V., die voortaan zijn belangrijkste uitgever zal zijn. Raakt bevriend met de directie, eerst met het echtpaar Fred von Eugen en Alice van Nahuys, later met het echtpaar Reinold Kuipers en Tine van Buul.

april: eerste reis naar het buitenland. In gezelschap van zijn vrouw en het echtpaar Jim en Chetty ter Kuile uit Neede rijdt hij per auto via Nancy en Lyon naar Nîmes en vandaar langs de kust naar Fréjus. Beelden, onderweg opgedaan, zijn verwerkt in een zestal gedichten in *Mascotte*.

In de rubriek De Proppenschieter van het juni-juli-nummer van Podium verschijnt een kritiek van Hendrik de Vries 'Sierksma over Achterberg', waarin hij de bezwaren verwoordt die hij - alsook Achterberg zelf - heeft tegen Sierksma's bijdrage 'Poëzie als ernst' in *Commentaar op Achterberg*.

september: de bundel *Hoonte* verschijnt met als motto het gedicht 'Afgelegen' door Anthonie Donker met de beginregel: *In Hoonte - een naam van hars en hout -*.

In het novembernummer van Podium verschijnt het gedicht 'Gerrit Achterberg' I en II door Paul Rodenko.

november: de bundel *Sneeuwwitje* verschijnt.

1950

20 mei: toekenning van de Staatsprijs voor Letterkunde (P.C. Hooftprijs) 1949 voor zijn bloemlezing *En Jezus schreef in 't zand*. Het was de eerste maal dat deze, in 1947 ingestelde, jaarlijkse prijs (afwisselend voor scheppend proza, voor essayistisch of beschouwend proza en voor poëzie) werd toegekend aan een dichter. Aan de bekroning is een bedrag van 2500 gulden verbonden.

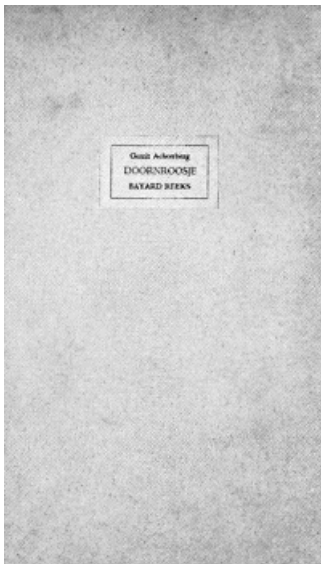
22 mei: uitreiking van de prijs op het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen door de Staatssecretaris Mr. J.M.L. Th. Cals aan Gerrit Achterberg in tegenwoordigheid van diens vrouw, de leden van de jury, Dr. N.R.A. Vroom, hoofd afdeling Kunsten, Victorine Hefting, directrice van de Gemeentelijke Dienst voor Schone Kunsten van 's-Gravenhage en de uitgever van de bekroonde bundel Bert Bakker.

13 juni: toekenning van de literatuurprijs D.-1949 der Gemeente Amsterdam voor het gedicht 'Afreis', opgenomen in het meinumner 1948 van Criterium. Het aan de bekroning verbonden bedrag is 125 gulden. De beoordelingscommissie bestond uit: Mr. J.C. Bloem, Mr. H.W.J.M. Keuls en A.L. Sötemann.

132

Omslag met tekening door Bertram A. Th. Weihs, april 1947.

133

Omslag van *Doornroosje*, juni 1947.

134

Met zijn vrouw en het echtpaar Jim en Chetty ter Kuile op reis in Frankrijk, april 1949. In de sneeuw en op de Promenade in Cannes.

JURY VOOR DE STAATSPRIJS LETTERKUNDE
(P.C. Hooft-prijs 1949).

Xcellentie,

De jury, benoemd in verband met het toekennen van de P.C. Hooft-prijs 1949, heeft hierbij de eer Uwe Xcellentie te adviseren deze prijs toe te kennen aan de bundel "En Jezus schreef in 't zand" door Gerrit Achterberg. De jury stelt het op prijs dit advies als volgt te kunnen motiveren.

In de na-oorlogse poëzie treft het verscheiden van de verzamelde uitgaven, ook van nog levende dichters als Bloem, Van Ryck en A. Roland Holst. Hoewel overtuigd van de grote en blijvende waarde van zulke publicaties, was de jury ervan overtuigd dat haar opdracht de verplichting inhield tot het aanwijzen van het beste nieuwe werk, zodat zij deze verzamelde edities buiten beschouwing heeft gelaten.

Ofschoon de poëzie in Nederland thans, naar het eenstemmige oordeel van de jury, niet in een bloeiperiode verkeert, meent zij dat bij teminate twee bundels een bekroning alleszins gerechtvaardigd zou zijn: "De vogel Phoenix" door M. Vasalis, en "En Jezus schreef in 't zand" door Gerrit Achterberg. Na een uitvoerige en diepgaande gedachtenwisseling heeft de jury tenslotte in meerderheid voorkeur uitgesproken voor Achterberg.

Gerrit Achterberg is in Nederland de meest begaafde vertegenwoordiger van de metafysische stroming in de hedendaagse Europese poëzie. Hij heeft een uiterst gevoelig waarnemingsvermogen, dat hem in staat stelt de werkelijkheid te ondergaan als de openbaring van een kosmisch mysterie, aan een bijna zuiver te noemen taalbeheersing, waarbij hij de terminologie van de moderne natuurwetenschappen gaarne aanwendt. Zo is zijn poëzie te beschouwen als een evenwichtstoestand tussen dikwijls huiveringwekkende gevoelsontlading en zakelijke formulering.

- Deze -

Deze evenwichtstoestand is labiel en moet telkens opnieuw door een uiterste inspanning worden hersteld. Aan deze onstelligheid danken wij vermoedelijk de opmerkelijke vruchtbaarheid van deze dichter, die in de jaren 1946-1949 niet minder dan zeven dichtbundels het licht deed zien. Zijn behoefte om bijna onzegbare gevoelscomplexen uit te drukken, heeft tot gevolg dat hij van de taal het uiterste vergt. Achterberg experimenteert op velerlei wijzen in zijn poëzie. Tegenover de mening, dat dit experiment te zelden waarlijk poëzie wordt, staat het oordeel van de meeste juryleden, dat geen modern Nederlands dichter Achterberg heeft overtroffen in het vermogen om een zeer bijzondere innerlijke werkelijkheid op suggestieve wijze aan de verugevoelige lezer te doen beleven. Voortdurend vindt de dichter nieuwe verrassende nuances, en telkens weer wordt men getroffen door oorspronkelijke beelden en door woorden die in de geconcentreerde sfeer van deze poëzie voor het eerst in staat blijken, poëtisch te functioneren.

De jury heeft de voorkeur gegeven aan de bundel "En Jezus schreef in 't zand", omdat in dit boek de gevoelsontladingen geschieden naar aanleiding van religieuze motieven, waardoor deze verzen algemeen verstaanbaar mogen worden geacht en aldus in zekere zin als inleiding kunnen dienen tot Achterberg's gehele werk.

15 Mei 1950.

Stuiveling Dr. G. Stuiveling, voorzitter.
Ivens-Eggink G. Ivens-Eggink.
W. H. Nijhoff Mr. H. Nijhoff.
W. A. P. Smit Prof. Dr. W. A. P. Smit.
Gabriël Smit Gabriël Smit.
H. J. Miché H. J. Miché, secretaris.

Het juryrapport, 15 mei 1950.

136

Met zijn vrouw en het echtpaar Jim en Chetty ter Kuile op reis in Frankrijk, april 1949. In de sneeuw en op de Promenade in Cannes.

137

Omslag met ontwerp van Dieuwke Aalbers-Kollewijn, september 1949.

GERRIT ACHTERBERG
SNEEUWWITJE

138

Omslag van *Sneeuwwitje*, november 1949.

139

Uitreiking van de Staatsprijs voor Letterkunde; Mr. J.M.L.Th. Cals overhandigt de oorkonde aan Achterberg.

Afreis

*Dat het hier dag zal worden zonder mij...
Over een uur zit ik tussen de wielen
al de genegenheden te vernielen,
die bij mij staan te wachten aan weerszij.*

De bomen ruisen eenzaam in de rij

*buiten het raam; roze kastanjes vielen
vannacht in 't gras; de donkere profielen
van dingen in de morgen komen vrij.*

*Maar door mijn hoofd trekt langzaam al de reis,
die waanzin is: waar zou het anders zijn
dan in dit barnstenen, glaciële licht,
de bruine vroegte van een paradijs?*

*Ik maak mij klaar in trance en voor de schijn
sluit ik de voordeur en het landhek dicht.*

Criterium, meinummer 1948
Hoonte, 1949

vervolg 1950

oktober: logeert met zijn vrouw enige tijd bij Simon Vinkenoog in Parijs.

november: in Groningen verschijnt in dertig exemplaren de rijmprent 'Woord', een kwatrijn uit *Limiet*, met de hand verlucht door Siep van den Berg.

Verschijning van de bundel *Mascotte*.

december: Manuel van Loggem publiceert *Oorsprong en noodzaak*, het derde boek over het werk van Achterberg.

1951

31 maart: de drieëntwintigjarige Harry Mulisch vraagt toestemming een regel uit 'Werkster' als motto te mogen voeren in een roman die hij aan het schrijven is. In oktober 1952 stuurt hij hem zijn debuut, *Archibald Strohalm*, met het motto: *symbolen worden tot cymbalen in de ure des doods* - en een met de hand geschreven opdracht: Aan Gerrit Achterberg, de grootste dichter ter wereld, wiens woorden de eerste zijn van dit boek!

september: verschijning van zijn tweede verzamelbundel, *Oude cryptogamen*, bevattende *Afvaart*, *Morendo*, *Inertie* (hier voor het eerst gebundeld), *Sintels*, *Radar*, *Stof* en *Sphinx*.

herfst: brengt een bezoek aan Martinus Nijhoff, in Den Haag, aan wie hij de *Ballade van de gasfitter* laat lezen, die op dat moment uit acht gedichten bestaat. Nijhoff, die behoefte heeft aan uitbreiding van de cyclus, schrijft hem enkele maanden later: 'Ik heb de ballade deze avond twee maal gelezen en ik ben er verrukt van. Zo is het goed, Gerrit. Je hoeft er niets meer aan te doen'.

1952

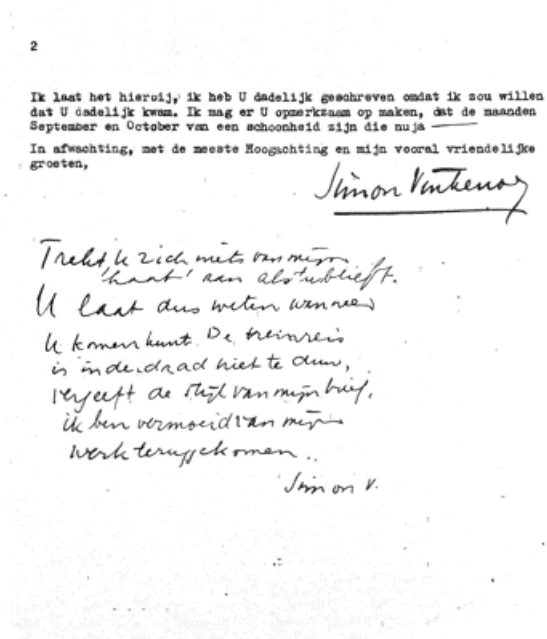
april: in Montpellier verschijnt *Matière*, een vertaling van de bundel *Stof* door Henk Breuker, F.-J. Temple en F. Cariés.

juni-juli: reist met Ed. Hoornik in de auto van Martinus Nijhoff, bestuurd door diens zoon en tijdens de rit in gezelschap ook van diens vriend, naar Morzine in de Haute-Savoie. Hoornik, gewend verzen te schrijven aan een (café)tafeltje ter zijde van anderen, maar toch in gezelschap, is geïnspireerd, Achterberg niet. De reis wordt voortijdig afgebroken en zijn vrouw haalt hem in Parijs van de trein.

140

Met Simon Vinkenoog in Parijs, oktober 1950.

141

Uitnodiging van Simon Vinkenoog voor een logeerpartij in Parijs, 23 augustus 1950.

142

Omslag van *Mascotte*; november 1950.

143

Met Ed. Hoornik voor het geboortehuis van Rimbaud in Charleville, juni 1952.

Cartering

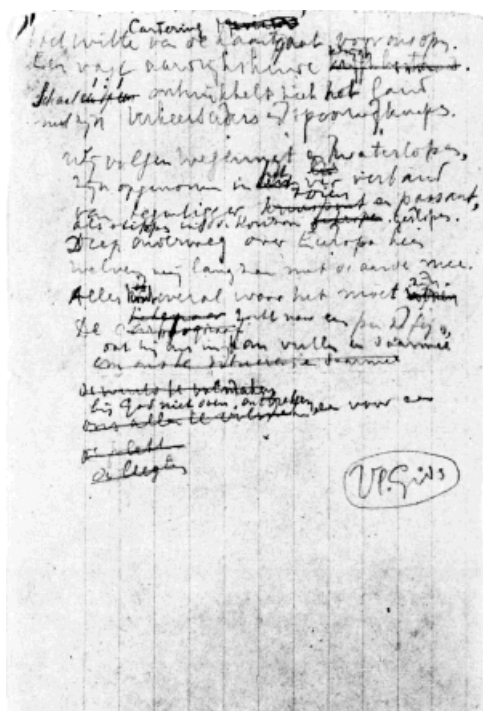
Het witte van de kaart gaat voor ons open.
Een vage aardrijkskunde krijgt bestand.
Schaal 1: 1 ontwikkelt zich het land
met zijn verkeersaders en spoorwegknopen.

Wij volgen weggennet en waterlopen;
zijn opgenomen in het ver verband
van tegenligger, toren en passant,
als stippen uit de horizon geslopen.

Diep onderweg over Europa heen
welven wij langzaam met de aarde mee.
Alles komt overal waar het moet zijn.

De cartograaf zoekt naar een pen zo fijn,
dat hij ons in kan vullen en daarmee
bij God niet doen ontbreken, een voor een.

De Vlaamse Gids, juninummer 1953
Autodroom, 1954

144

Kladhandschrift van 'Cartering', sonnet, gepubliceerd in De Vlaamse Gids, juni 1952, onder redactie van onder meer: Karel Jonckheere, Herman Teirlinck en Jan Schepens (redactiesecretaris).

145

Met Ed. Hoornik in Morzine, juni 1952.

De den 23 en 24 ste van de laatste de schrijver. Van 1946
af publiceerde ik wat verhalen en artikelen in de Vrijheid,
Erekrans, en W, maar de laatste jaren lag ik mij toe op
het verzamelen van boeken welke op literair en filoso-
fisch gebied, waarvan ik mij een uitgebreide reeks heb
verzameld, dat ze ook een verzameling zullen hebben (ik heb niets van
aanvulling). Een roman zal ik binnenkort voltooien, en ik
vraag u toestemming om het verspreiden "Symboolen worden
het symboolen in de uren der doods" voorin als motto te
moeten opnemen.

Van 1946, geachte heer Achterberg, heb ik mij de beschikbaar-
heid van, als hoofdteekening, een paar vossen toe te stellen.
Mitsdien vindt u de tijd om mij en de enkel word van te
schrijven. In verband met de schrijver om te het de vossen
van te stellen, in dien ze dat naar hun mening verdienen.
Mitsdien vindt u zich erin aan een bekende vorm hier en
daar; mitsdien zal ik mij in zo spoedig mogelijk van het zien
te stellen, maar Van 1946 kan men de beschikbaarheid aanwaken
lijkt niet verlopen.

U nogmaals van mijn dankwoordige hoofdafdeling
verzekert, met
Harry Mulisch,
Anna van Burenlaan 47,
Amsterdam.

Harry Mulisch

146

Slot van de brief van Harry Mulisch, 31 maart 1951.

OUDE
CRYPTO
GAMEN
GERRIT
ACHTER
BERG

147

Stofomslag van zijn tweede verzamelbundel, september 1951.

vervolg 1952

zomer: Hendrik de Vries en zijn vrouw sluiten de lange rij bezoekers die in de afgelopen jaren voor korte of lange tijd op de Mariahoeve te gast zijn geweest.

augustus: maakt kennis met Ds. J.T. Doornenbal, predikant van de Nederlandse Hervormde gemeente in Oene.

oktober: logeert, met korte onderbrekingen, met zijn vrouw tot maart 1953 bij Daisy Wolthers in Den Haag, waar zijn *Ode aan den Haag* ontstaat. Van hier uit begint het zoeken naar een huis, wat dichtert bij de vrienden in 'Holland'. In verband met de jaarlijkse opdrachten aan letterkundigen hebben Mr. M. Nijhoff en Bert Bakker, die op de hoogte zijn van het feit dat Achterberg werkt aan zijn *Ballade van de gasfitter*, een bespreking met Dr. N.R.A. Vroom, Hoofd afdeling Kunsten van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Om Achterberg in staat te stellen de aan de opdracht verbonden gelden (800 gulden) in ontvangst te nemen, wordt besloten hem de opdracht te verlenen tot 'het schrijven van een cyclus gedichten over het ambacht'. Op 22 december wordt deze opdracht officieel bekrachtigd.

1953

26 januari: overlijden van de dichter Martinus Nijhoff in diens huis in Den Haag.

30 januari: woont met zijn vrouw de begrafenis van Nijhoff op Westduin bij tijdens de hevige en zeer langdurige Noordwester orkaan, die anderhalve dag later zou leiden tot de watersnood-ramp.

april: het eerste nummer van Maatstaf verschijnt met een vijftal bijdragen in memoriam-Nijhoff, waaronder 'Begrafenis op Westduin' (later gewijzigd onder de titel 'Teraardebestelling').

9 mei: levert het manuscript van *Ballade van de gasfitter* in bij Mr. J.M.L.Th. Cals, Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, die hem op 7 juli met betrekking tot de verleende opdracht laat weten: 'Het verheugt mij dat U hieraan naar behoren heeft voldaan'.

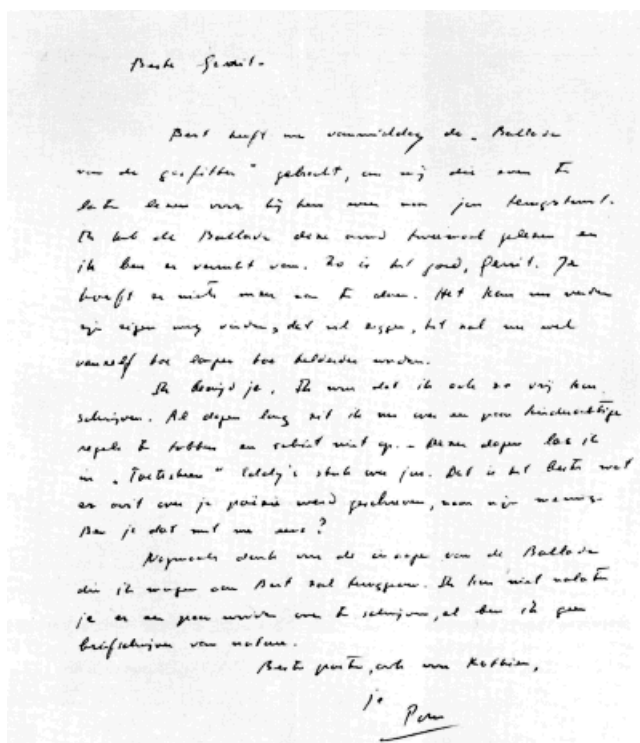
148

Met het echtpaar Hendrik de Vries uit Haren (Gr.) op de oprijlaan naar de Mariahoeve, zomer 1952.

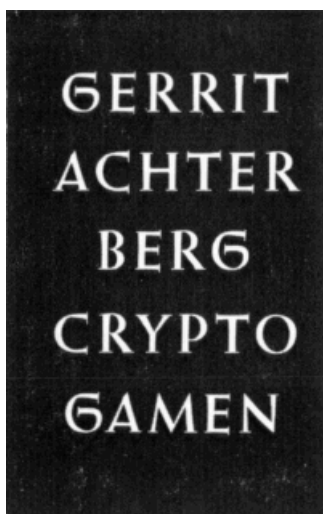
149

Omslag van het eerste nummer van Maatstaf, waarin van Achterberg zeven gedichten zijn opgenomen, april 1953.

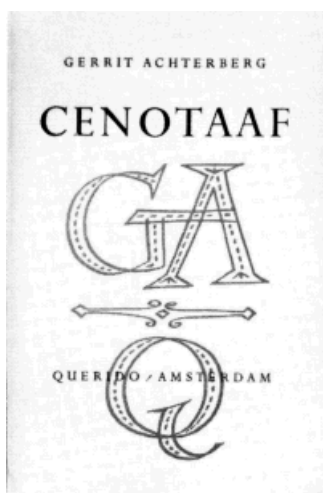
150

Brief van Martinus Nijhoff van 15 januari 1952 over het manuscript van *Ballade van de gasfitter*.

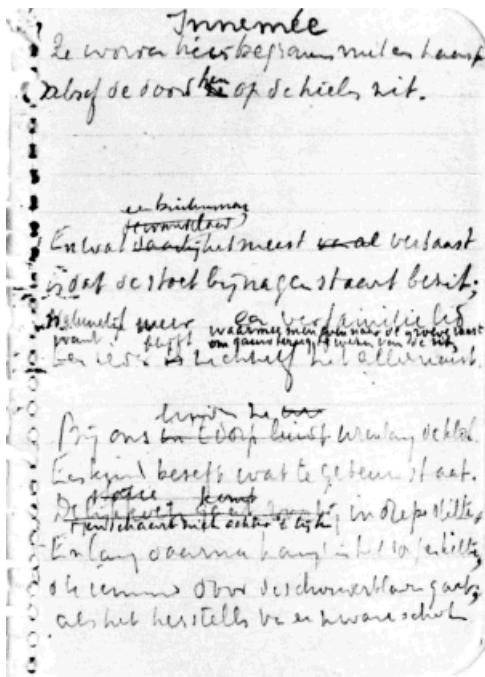
151

Stofomslag van de herdruk van zijn eerste verzamelbundel, juni 1953.

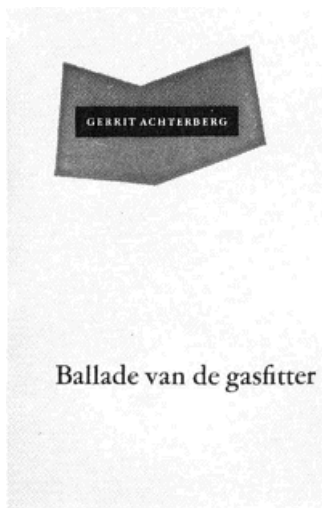
152

Omslag van *Cenotaaf*, oktober 1953.

153

Kladhandschrift van 'Innemee' (naam van een Haagse begrafenisonderneming), een sonnet opgenomen in *Ode aan den Haag*.

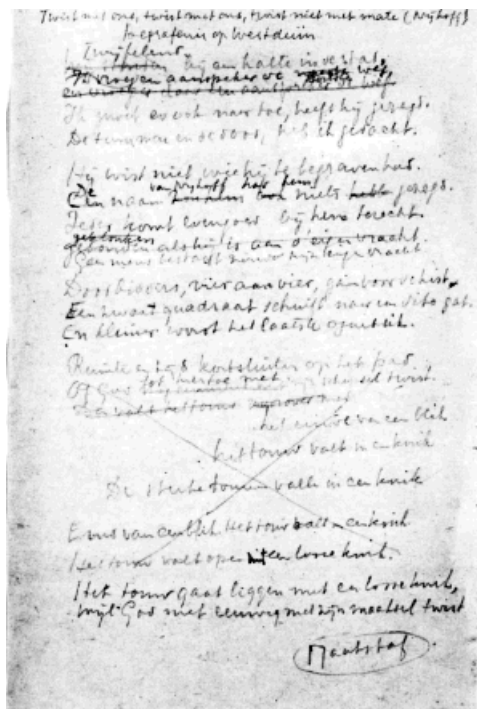
154

Omslagen van *Ballade van de gasfitter* en *Ode aan den Haag*, beide uit november 1953.

155

Omslagen van *Ballade van de gasfitter* en *Ode aan den Haag*, beide uit november 1953.

156

Kladhandschrift van 'Begravenis op Westduin', gebundeld in *Cenotaaf*.

Innemee

*Ze worden hier begraven met een haast
alsof de dood hen op de hielen zit.
En wat een buitenman het meest verbaast
is dat de stoet bijna geen staart bezit;*

*natuurlijk weer een ver familielid
waarmee men even naar de groeve raast
om gauw terug te wezen van de rit,
want ieder blijft zichzelf het allernaast.*

*Bij ons luiden ze urenlang de klok.
Een kind beseft wat te gebeuren staat.*

Men schaart zich achter 't lijk in diepe stilte.

*En lang daarna hangt in het dorp een kilte,
die iemand door de schouderbladen gaat;
als het herstellen van een zware schok.*

Maatstaf, septembernummer 1953

Ode aan den Haag, 1953

vervolg 1953

5 mei: vestigt zich in Leusden, Molenhoekje 3. In de komende jaren bezoekt hij ‘incognito’ twee maal per week de leeszaal van de Openbare Bibliotheek in Amersfoort. Maakt met zijn vrouw fietstochten in de omgeving. Spreekt af en toe zijn vader en andere familieleden die in het nabijgelegen Langbroek en Doorn wonen. Is een geziene gast op de pastorie in Oene, waar hij Ds. J.T. Doornenbal opzoekt. Zoekt Carel J.E. Dinaux op, die in Heerde woont. Reist af en toe naar ‘Holland’ voor ontmoetingen met vrienden uit de literatuur.

juni: verschijning van de herdruk van zijn eerste verzamelbundel, *Cryptogamen*.

Ontvangt bezoek van de drie vertalers van *Stof*.

oktober: de bundel *Cenotaaf* verschijnt.

november: *Ballade van de gasfitter* (een cyclus van veertien sonnetten) en *Ode aan den Haag* (een cyclus van vijftien sonnetten) verschijnen tegelijkertijd. In elke cyclus komt één ‘sonnet’ voor dat één regel meer telt dan de gebruikelijke veertien.

1954

maart: verschijning van de bundel *Autodroom* met opdracht ‘Aan Eddy Hoornik’.

oktober: zijn derde verzamelbundel, *Cryptogamen III*, verschijnt.

24 juni: Dr. Victor E. van Vriesland publiceert in het Algemeen Handelsblad zijn bijdrage over ‘Het experiment van Gerrit Achterberg en dat van de jongeren’.

1 november: toekenning door Burgemeester en Wethouders van Amsterdam van één der beide Poëzie-prijzen-1954 voor zijn bundel *Ballade van de gasfitter*. Aan de bekroning is een bedrag van duizend gulden verbonden. Een gelijke prijs wordt toegekend aan Pierre Kemp. Juryleden zijn: D.A.M. Binnendijk, Ed. Hoornik en Harry Mulisch.

157

Achterzijde van het huis in Leusden; de balkonkamer rechts boven is zijn werkvertrek.

Lieve vrienden!

Dit is mij heel een belofte in even te zeggen
met hoeveel genoege ik zal uw voordracht
over uw werk heb gehouden van de Polarg-club in Ghe.
De lesmeester mij niet, dat ik niet en geen met
zoo veel voldoening heb gehouden. Ik ben er in staat
niet van slofte!! Het voordragen van enkele verhalen
vooral vond bijzonder in gang bij de lezers. Het
was grote afzetting dat ik dit werk mogen doen,
al hebbe het wel moeite.

Ik zal dit niet vergeen. Mijn beste wensen voor
uwer andere levensarbeid. Ik hoop, dat het goed
mij op is in Leuven.

Leve kerst! ge. en nog dank van allen

J. T. Doornenbal

158

Brief van Ds. J.T. Doornenbal over een voordracht over het werk van Achterberg, 14 juli 1953.

GERRIT
ACHTERBERG
MATIÈRE
POÈMES

TRADUITS DU HOLLANDAIS PAR
HENK DREUKER F.-J. TEMPLE F. CARIÉS

LA LICORNE

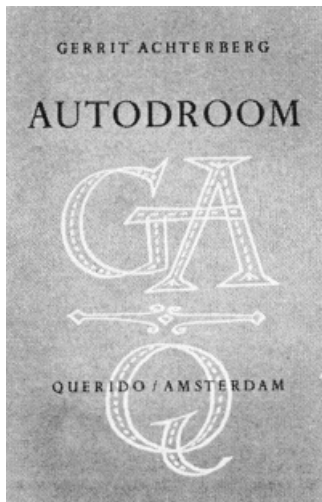
159

Omslag van de vertaling van *Stof*, Montpellier 1952.

160

Met zijn vrouw en twee van de drie vertalers van *Stof* (de derde maakt de foto) in de huiskamer.

163

Omslag van *Autodroom*, maart 1954.

CRYPTO- GAMEN III GERRIT ACHTER- BERG

165

Stofomslag van zijn derde verzamelbundel, oktober 1954.

Achterberg is een denker en een dichter, hij is het eene in en door het andere. Beide werkzaamheden immers hebben gemeen, dat een zoo nauwkeurig mogelijke, signifiisch onvervangbare formuleering in het taalinstrument den vorm en den inhoud tegelijk uitmaakt, een zichtbaar geworden innerlijk proces. Ook hierin verschilt Achterberg van de zoogeheten experimenteelen. Deze laatsten hebben een typisch associatief stroomend, een uitroepend en benaderend omgaan met de taal. Voor den ouderen dichter evenwel, dien men daardoor stellig niet tot hun voorlooper kan rekenen, is het proefnemen op een statische en definitieve naamgeving gericht, van kentheoretisch karakter, vooral niet in de eerste plaats suggestief maar bovenal bezwerend en magisch-sacramentaal bedoeld.

Deze opvatting omtrent Achterbergs gedichten is alleen schijnbaar tegenstrijdig met de in den aanvang geuite meening, dat de experimenten van dezen dichter (eigenlijk één enkel, duizendvoudig gevarieerd herhaald, zelfde experiment) niet essentieel poëtisch zijn maar ook een anderen vorm van uiting hadden kunnen aannemen. Want ook b.v. in muziek, in wiskunde, wijsbegeerte en andere menschelijke verwervingen kan diezelfde formuleering van een psychisch en gedeeltelijk bewust-intellectueel streven (naar het inbannen van transcendentale elementen) met overweldigende nauwgezetheid en verantwoordelijkheid in de vormgeving worden beleefd, tot stand gebracht en uitgedrukt.

Ik gebruikte de uitdrukking bewust-intellectueel. Men versta mij niet verkeerd. Deze kwaliteit kan, als er niets bijkomt, de dood van elke creativiteit in de kunst zijn. Bij Achterberg is zij juist mede-bevruchtend. En dit intellectuele element onderscheidt hem eveneens van de overwegend op onbewust associeeren gerichte jongere dichters van thans. Voor het overige — nogmaals — is hij niet hun voorlooper; want hij begon zijn ontwikkeling een fase verder dan zij en niet een fase eerder.

VICTOR E. VAN VRIESLAND.

Komaf

*Vertoeven in familie voor een keer.
Wij zitten om de tafel bij elkaar.
Hetzelfde woordgebruik en handgebaar
komen nog altijd op hetzelfde neer.*

*Ik moet voorzichtig zijn of ben alweer
van vroeger en voortdurend in gevaar
dupe te worden van de evenaar
die alles afweegt op een vast weleer.*

*Ik wil niet meer. Het heeft te lang geduurd.
De wereld schoof zich tussen toen en nu.
Zo luchtig mogelijk ga ik vertrekken.*

*Om niet voortijdig argwaan op te wekken
zeg ik in 't dode idioom aju
en fiets hermetisch door de strenge buurt.*

Maatstaf, juni-julinummer 1955
Vergeetboek, 1961

1955

maart: verschijning van *Voorbij de laatste stad*, Een bloemlezing uit het gehele oeuvre van Gerrit Achterberg, samengesteld en ingeleid door Paul Rodenko. Vindt de inleiding op deze uitgave, een Ooievaarpocket die druk op druk beleeft, verhelderend voor zijn dichterschap.

16 april: feestelijke uitreiking van de Gemeenteprijzen-1954 door de Burgemeester van Amsterdam, Mr. Arn. J. d'Ailly, in de aula van het Stedelijk Museum.

20 mei: viert zijn vijftigste verjaardag te midden van vrienden en bewonderaars die hem gezamenlijk drie geschenken aanbieden: het *Liber Amicorum* met gedichten en overpeinzingen, tekeningen en aquarellen van een zeventig kunstenaars, gevolgd door kaartjes met over de honderd handtekeningen van hen die hem het tweede geschenk, een reis naar Rome (dàárheen ging hij niet), aanboden en ten slotte een diner in Hotel De Lage Vuursche te Lage Vuursche. De door A. Roland Holst gehouden tafeltoespraak werd afgedrukt in het juni-julinummer van Maatstaf.

15 juni: de automatische verlenging van de juridische maatregel waarbij hij ter beschikking van de regering bleef, wordt officieel opgeheven.

20 augustus: met het oog op de herdenking van het geboortjaar van Rembrandt (1606) wordt een aantal letterkundigen, onder wie Achterberg, door het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen uitgenodigd een opdracht 'tot het schrijven van een gedicht over Rembrandt' te aanvaarden. Vestdijk neemt de opdracht aan (*Rembrandt en de engelen*), Achterberg niet.

november: verschijning van Ed. Hoorniks *Achter de bergen*, met opdracht 'Voor Gerrit Achterberg', een gedichtencyclus volgens het colofon 'ontstaan na een reis met Gerrit Achterberg door de Haute Savoie in het voorjaar van 1952'.

1956

Schaft zich een *Winkler Prins Encyclopaedie* aan, zesde geheel nieuwe druk, achttien delen, 1947-1954.

165

A. Roland Holst, die hem het *Liber Amicorum* heeft overhandigd, wenst Achterberg geluk.

166

Een van de bijdragen aan het *Liber Amicorum*.

167

Omslag van de eerste druk van *Voorbij de laatste stad* met een tekening van H. Berserik.

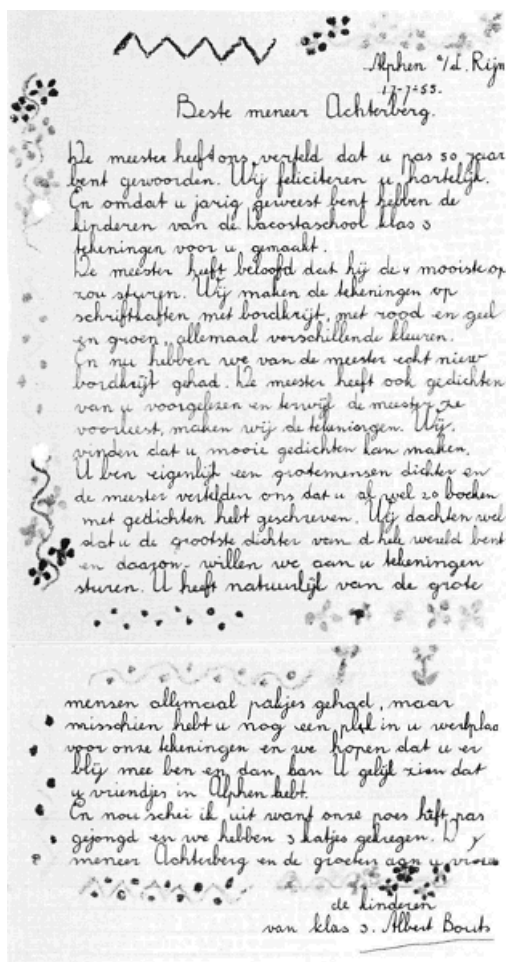

Bekijkt met zijn vrouw het *Liber Amicorum*, opengeslagen bij een kruisiging van Charles Roelofsz.

169

Met vrienden-letterkundigen in de tuin van De Lage Vuursche op zijn vijftigste verjaardag. Staand: Gerrit Kamphuis, Ellen Warmond, Gerrit Achterberg, Juliette Hoornbeek, M. Mok, A. Roland Holst, Ed. Hoornik, Anthonie Donker. Zittend: Paul Rodenko, A. Marja, Bert Bakker, Mies Bouhuys, J.B. Charles.

170

Gelukwens van Albert Bouts uit Alphen aan de Rijn namens de kinderen van de derde klas van de lagere school.

171

Gelukwens van de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Mr. J.L.M.Th. Cals.

Gravure

Een hemel uit de tijd der romantiek,
waarin het westen kalme wolken bouwt
boven een ondergaande zon van goud
en op de voorgrond landelijk publiek:

boeren, sinds Floris V met een riek;
jager en hond, verstard in 't kreupelhout;
vrouwte, strompelend naar de rand, stokoud;
jongen en meisje tegen elkaar, minziek.

Dit is te zien op mijn 50e jaar
buiten het raam, onwerkelijk en waar.

Binnen de dode hoek van mijn verlangen
valt er vandaag niet veel mee aan te vangen.

Eigenlijk hoort het aan de muur te hangen
in de salon bij een bejaard echtpaar.

Maatstaf, juni-julinummer 1955
Vergeetboek, 1961

vervolg 1956

In verband met de jaarlijkse opdrachten op het gebied van de letterkunde door het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen heeft Bert Bakker - die ervan op de hoogte is dat Achterberg werkt aan *Spel van de wilde jacht* - een bespreking met Mr. H.J. Reinink, Directeur-Generaal van de Kunsten en met Dr. J. Hulsker, Hoofd van de afdeling Kunsten. Om Achterberg in staat te stellen de aan de opdracht verbonden gelden (2000 gulden) in ontvangst te nemen, wordt besloten hem een opdracht te verlenen tot 'het schrijven van een cyclus van vijftien tot achttien gedichten, handelende over een folkloristisch onderwerp, b.v de jacht'. Op 19 oktober wordt de opdracht officieel bekrachtigd en op 20 november levert hij het manuscript in.

De Gids publiceert in het decembernummer vier gedichten, die later gebundeld worden in *Spel van de wilde jacht*.

1957

In de januarinummers van Maatstaf en De Gids, in het februarinummer van de Vlaamse Gids en in het maartnummer van De Gids verschijnen respectievelijk twintig, zes, zeven en zes gedichten uit *Spel van de wilde jacht*.

maart: verschijning van *Spel van de wilde jacht*, een cyclus van 43 gedichten, met opdracht 'Aan Dolf Verspoor, woudloper in de taal'.

1958

februari: schaft zich nadat hij in het bezit was gekomen van een rijbewijs, een Volkswagen aan.

Om inzicht te verwerven in *Spel van de wilde jacht*, dat door de literaire kritiek in het algemeen met onbegrip was bejegend, publiceert Bert Bakker in het februarinummer van zijn tijdschrift Maatstaf twee bijdragen over de cyclus, één van Paul Rodenko en één van Dr. P.J. Meertens.

1959

oktober-november: Peter Schat componeert muziek voor bariton en orkest bij vijf gedichten uit *Stof*, die hij uitgeeft onder de titel *Cryptogamen*.

20 november: toekenning van de Constantijn Huygensprijs voor zijn gehele oeuvre door het bestuur van de Jan-Campertstichting. Aan de bekroning is een bedrag van 2500 gulden verbonden. De commissie van Advies wordt gevormd door Mr. A. Mout, Bert Bakker, Pierre H. Dubois en G. Kamphuis.

23 december: feestelijke uitreiking van de prijzen van de Jan-Campertstichting in het Haagse Stadhuis aan de Javastraat.

10

Dryade

Ik deed de linde ^{heilig den verblaren} beateficken,
 die ik gedurig voor een vrouwe aanzie.
 Ver genoeg welg wort het verschil, nihil:
 de stam het lichaam, klederen de blaren
 en goud haar de bloesem bovendien.

Liet rich het juiste ogentlik entsparen
 van de verandering, dan zou ik zien
 hoe zij tot stand komt uit haar effigie
 en dat foto graferen en bewaren.

Daarvan een film opnemen, het proces
 was dan hanterbaar, ik kon eigenmachtig
 beelde phase zowel ^{in deelen} S-B geven,
 dat zij spontaan de boom ging overleven,
 de schijn ontsoapte en nikkelf deuchtig,
 mij tegenvet tief uit die blinde bres.

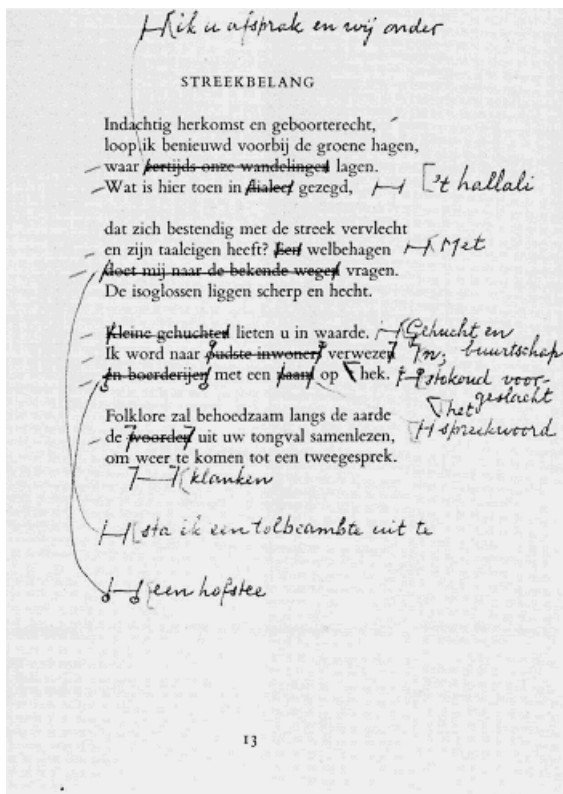
172

Handschrift van een gedicht, opgenomen in *Spel van de wilde jacht*.

173

Omslag met foto van een rotstekening (Zweden, 1000 jaar voor Chr.).

Blad uit de drukproef van *Spel van de wilde jacht* met correcties van de dichter.

175

Bij de uitreiking van de Constantijn Huygensprijs van de Jan-Campertstichting; links de romanschrijver Jos Panhuysen, rechts Mr. A. Mout en H.A.M. Kolfshoten, burgemeester van Den Haag, 23 december 1959.

176

Het kasteel Beverweerd bij Werkhoven. Hoewel *Spel van de wilde jacht* nergens speciaal is gesitueerd, boeit dit kasteel hem van de tientallen op of rondom zijn geboortegrond het meest.

1. NAAM Achterberg
(voor gebuwde vrouw of weduwe naam echtgenoot en eigen naam)

2. VOORNAMEN Gerrit
(eerste voluit)

3. PLAATS EN DATUM VAN GEBORTE Langewach, 20-5-1908

4. ADRES Molenhoekje 3
TE Werkhoven

Handtekening van de houder:
Gerrit Achterberg

LEGES F 3—

5. AFGEGEVEN DOOR
DE COMMISSARIS DER KONING IN DE RECHTSDIENST VAN UTRECHT,

6. TE UTRECHT, DE 22 februari 1958

7. GELDIG TOT 22 februari 1963

No. 119

Gerrit Achterberg

177

Rijbewijs met pasfoto, beide van februari 1958.

1. de Constantijn-Huygensprijs aan GERRIT ACHTERBERG voor zijn gehele oeuvre.

Achterbergs werk draagt een volstrekt oorspronkelijk karakter. Het is van "gewone poëzie" onderscheiden op essentiële punten. Zijn gedichten zijn niet subjectief-bepiegend, noch "woordkunst", noch beschrijven zij objectieve realiteit. Het dichterwoord van Achterberg reikt naar het absolute, naar het zijn boven ruimte en buiten tijd, verder dan leven en dood. Het is terecht wel gekwalificeerd als magisch of als bezwerend. Toch is, wat deze poëzie evocert, niet van traditionele occulte aard en evenmin stamt zij uit extatische mystische eenheidsbeleving. Achterberg overschrijdt veeleer door de macht van zijn woord iedere vorm van het gewone menselijke zijn en verheft zich tot de sfeer, waarin de mens tot bewustzijn van zijn oorsprong geraakt. Hij is bij uitnemendheid de dichter van de mogelijkheid van de mens. Achterbergs poëzie schudt ons wakker en ontstelt ons. Door haar zien wij een afglans van de wereld, waartoe wij in wezen behoren. Wij worden bewust van wat wij in waarheid zijn. Een dichter, die, een dichterleven lang, trouw is gebleven aan deze hoge roeping van het dichterschap, wiens werk geen inzinkingen kent, heeft recht op dank van de gemeenschap, waartoe hij behoort en wier leden hij wegens heeft gewezen tot vruchtbare bezinning op eigen innerlijk. Als vele thans nog luid klinkende stemmen allang zullen zijn verstomd, zal het nageslacht nog de toverklank van Achterbergs geladen woorden vernemen en - mag men hopen - naar vermogen verstaan.

178

Het oordeel van de Commissie van Advies van de Jan-Campertstichting.

Huisbewaarder

*De huisbewaarder van het hol kasteel
- de adel zit op flatjes in de stad
zolang de staat zich aan hun bloed bezat,
het blauwe, dat ik rechtens met ze deel -*

*de huisbewaarder hokt voor evenveel
als mol in 't souterrain. Boven hem staat
de doem van zestig kamers. Grauw en geel
beschimmelt in de hal het tafereel
'de wilde jacht' waarover ik het had.*

*'s Nachts daalt een vrouwenschim de trappen neer,
beschouwt langdurig ieder onderdeel
en lost volledig op in het geheel.
Onder de hoezen giechelt meubilair.
Ik hoor een jachthoorn achter het paneel.
Het is een haan die kraait; een haan van keel.*

*Spoekhuizen staan langs stille weteringen,
hun dode ogen binnenwaarts gekeerd;
tot conferentieoord gedegradeerd
voor volksdans en wereldverbeteringen.*

*Had ik het mijne toch bijtijds verkocht
en in Amerika m'n heil gezocht.*

Maatstaf, januarinummer 1957
Epiloog van Spel van de wilde jacht, 1957

1960

10 juni: in verband met de jaarlijkse opdrachten op het gebied der letteren nodigt het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen hem uit de opdracht te aanvaarden 'tot het schrijven van een gedicht of gedichtenreeks, betrekkinghebbende op een grootindustrie of grootbedrijf'. Aan de opdracht is een bedrag verbonden van 1750 gulden.

14 juni: aanvaardt de opdracht.

In *Lexikon der Weltliteratur im 20. Jahrhundert*, 2 delen, Herder Verlag, Freiburg, Basel, Wien, wordt een gehele kolom gewijd aan zijn werk.

1961

25 januari: dient, op aanraden van Bert Bakker en Dr. J. Hulsker, Hoofd afdeling Kunsten bij het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, een verzoek in om het onderwerp van de hem verleende opdracht te mogen wijzigen in 'het samenstellen van een zgn. variantenbundel'.

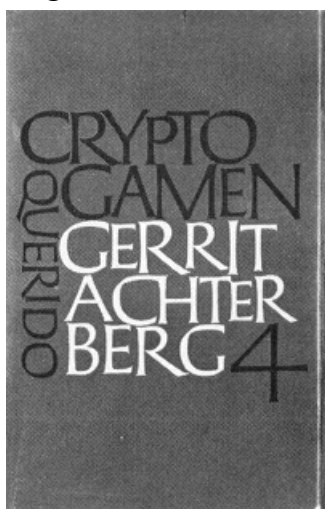
20 februari: zijn verzoek wordt ingewilligd. In het maartnummer van Maatstaf verschijnen de laatste door hemzelf gepubliceerde gedichten, getiteld 'Critische massa' en 'Fall-out', aanloop tot een geheel nieuwe bundel.

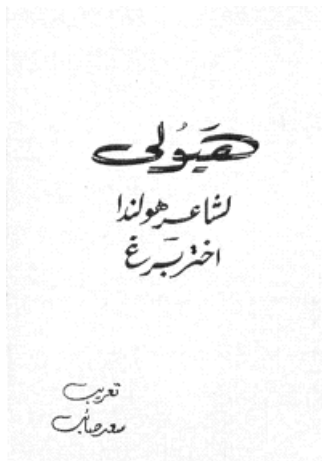
maart: zijn verzamelbundel *Cryptogamen 4* verschijnt.

27 mei: levert bij het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen het manuscript in van zijn 'variantenbundel'. Vóór hem de titel *Vergeetboek* inviel, noemde hij de bundel wel Longa palus (lang drassig land), een naam die verwijst naar zijn geboortestreek.

mei-juni: maakt met zijn vrouw een reis per auto naar het Bodenmeer.

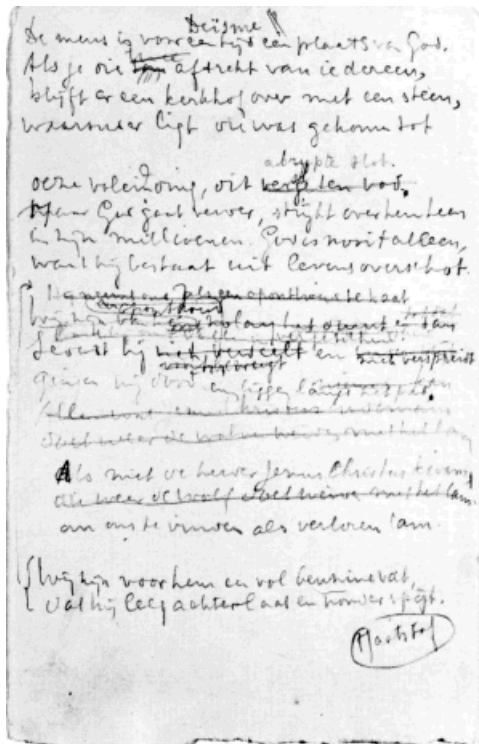
november: verschijning van de laatst door hemzelf gepubliceerde bundel *Vergeetboek*.

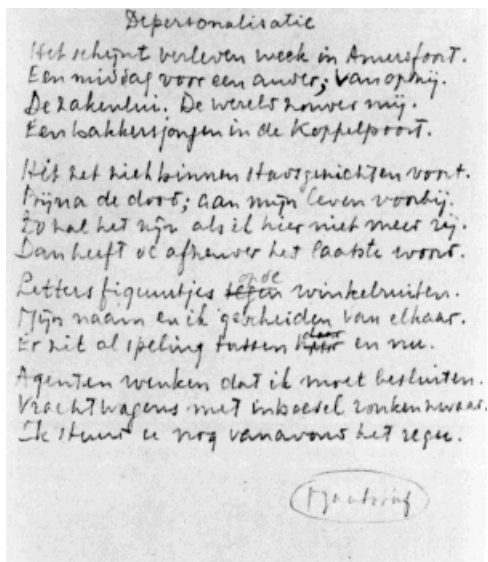
180

Omslag van *Hayūlā*. De uitgave bevat zijn bundel *Stof*, uit het Frans (de bundel *Matière*) in het Arabisch vertaald door Saad Saëb, Damascus 1961.

181

Kladhandschrift van het gedicht 'Deïsme', opgenomen in *Vergeetboek*.

182

Handschrift van 'Depersonalisatie', eveneens opgenomen in *Vergeetboek*.

Deïsme

*De mens is voor een tijd een plaats van God.
 Als je die som aftrekt van iedereen,
 blijft er een kerkhof over met een steen,
 waaronder ligt die was gekomen tot*

*deze voleinding, dit abrupte slot.
 Maar God gaat verder, strijkt over hem heen
 in zijn miljoenen. God is nooit alleen,
 want hij bestaat uit levensoverschot.*

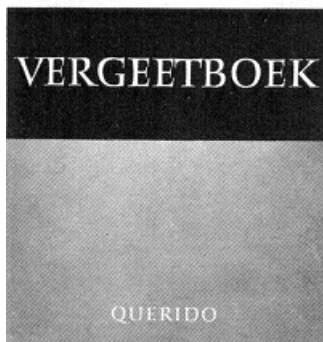
*Wij zijn voor hem een vol benzinevat,
 dat hij leeg achterlaat en zonder spijt.*

*Sedert hij voortbeweegt en zich verspreidt
 gingen wij dood en liggen langs het pad.*

*Als niet de herder Jezus Christus kwam
 om ons te vinden als verloren lam.*

Maatstaf, augustusnummer 1953
 Vergeetboek, 1961

GERRIT ACHTERBERG

183

Stofomslag van de laatst door hemzelf gepubliceerde bundel, november 1961.

184

De laatste foto die van Achterberg is gemaakt; in de tuin achter zijn huis bij het vogelvoerplankje, zomer 1961.

1962

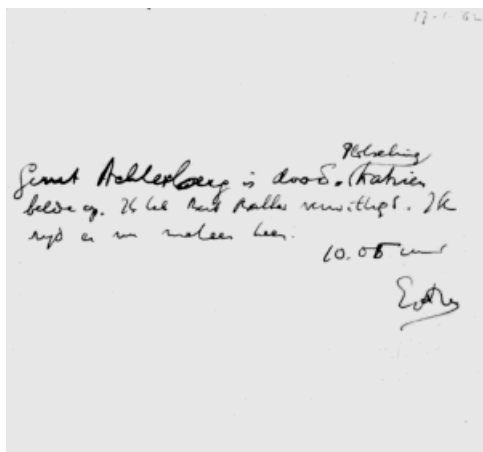
17 januari: onverwacht komt, door een hartaanval, een einde aan zijn leven.

18 januari: om 13.00 uur verspreidt de nieuwsdienst van de radio-omroep het bericht van zijn dood.

22 januari: wordt, vanuit zijn werkkamer, begraven op de begraafplaats Rusthof bij Amersfoort.

Op de zwerfsteen uit Donderen die zijn graf markeert, is in bronzen letters het kwatrijn 'Grafchrift' uit *Osmose* aangebracht:

*Van dood in dood gegaan, totdat hij stierf.
De namen afgelegd, die hij verwierf.
Behoudens deze steen, waarop geschreven:
de dichter van het vers, dat niet bedierf.*

185

Bericht van Ed. Hoornik aans diens vrouw, 17 januari 1962, 's avonds.

Anti-materie

Onder de laag van het verhuurde,
in het oorspronkelijk gemuurde,
knip ik de lichten aan. Het pand
doemt voor mij op, naar alle kanten
intact; het toegevoegde quantum ^{van licht}
huisvesting van destijds,
zoals het uitgemeten stond ^{in de kadaster}
volgens de leggers bij 't kadaster;
eigendom, particuliere grond.
Van het plafond valt een stuk pleister
en het behang krult op. De beits
aan radio en tafelvlek
vertoont de wasem mijner hand,
het vloertapijt een dameshak,
krassen de kachelglens;
de politoer schemertoeestand
tussen weefselstructuur en geest.
Deurknoppen werden sleets,
drempel en sleutelgat aftands.
Gangmatten rafelen nog steeds
bij deze stare vitusdans. ^{Harre}
Mijn elleboog leunt in de muur.
Vingers bespelen richelstof.
Knieschijven liegen voor het vuur
of het de afgoden betref.
Stoelkussens hielden vast
bekken en schouderkast.
Hoog op de tenen gaat een spoor
tussen de kamerdingen door.
Tegen het raam een pluis gevonden,
zojuist per luchtpost afgezonden;
een blad zit omgevouwen, waar ^{het laatste boek}
je bent gebleven in een boek.
Toen kwam er onverwacht bezoek.
Daar houdt zich de romanheld klaar ^{aan het einde}
en zal ingrijpen aan het eind.
Over de rustbank mijn profiel
van achterhoofd tot hiel;
-ik, zo duidelijk omlind, ^{min-ik}
dat hij alleen hoeft op te staan
en naar de slaapvertrekken gaan
om u te vragen of het licht
uit kan, de antichambre dicht.

Daar houden zich de helden klaar
voor de beslissing aan het eind.

186

Voorlaaste stadium van het laatste gedicht waaraan Achterberg bezig was en dat hij kort voor zijn dood heeft voltooid, Maatstaf, februari 1962.

Pharao

*Ik wil met wat mij is geworden,
in de volgende orde,
in ééne plaats begraven zijn:*

*De deken waar ik onder lag
tot aan mijn kin,
dewijl haar hand hem alzoo lei;
— heengaande zag ze om en zei:
nu is de nacht niet zonder mij —*

*de dingen van den dag:
geluk en stof in evenwicht
door liefde's overmacht,
til ze voorzichtig uit het licht
in deze schacht;*

*zet ook de avondsonden bij:
de steenen niet aaneen, dat zij
eeuwigheid houden rondom mij;*

*en van den gulden morgenstond
brengt wijn bij mijnen mond.*

*Wat haar lichaam betreft, volsta
met deze kruik vol asch, weldra
is dit het waartoe ik verga.*

*Doe aan dit lied niet toe of af,
richt niet over een graf,
opdat geen doode u bestraft;*

*maar leg als laatste wat gij doet
al mijn gedichten aan mijn voet;
krachten, waarmee ik opstaan moet.*

Werk, septembernummer 1939
Eiland der ziel, 1939

Pharao

*Ik wil met wat mij is geworden,
in de volgende orde,
in ééne plaats begraven zijn:*

*De deken waar ik onder lag
tot aan mijn kin,
dewijl haar hand hem alzoo lei;
— heengaande zag ze om en zei:
nu is de nacht niet zonder mij —*

*de dingen van den dag:
geluk en stof in evenwicht
door liefde's overmacht,
til ze voorzichtig uit het licht
in deze schacht;*

*zet ook de avondsonden bij:
de steenen niet aaneen, dat zij
eeuwigheid houden rondom mij;*

*en van den gulden morgenstond
brengt wijn bij mijnen mond.*

*Wat haar lichaam betreft, volsta
met deze kruik vol asch, weldra
is dit het waartoe ik verga.*

*Doe aan dit lied niet toe of af,
richt niet over een graf,
opdat geen doode u bestraft;*

*maar leg als laatste wat gij doet
al mijn gedichten aan mijn voet;
krachten, waarmee ik opstaan moet.*

Werk, septembernummer 1939
Eiland der ziel, 1939

Bibliografische gegevens***Gedichtenbundels**

1924	<i>De zangen van twee twintigers</i> (samen met Arie Jac. Dekker)
1931	<i>Afvaart</i>
1939	<i>Eiland der ziel</i>
1940	<i>Dead end</i>
1941	<i>Osmose</i> <i>Thebe</i>
1943	<i>Huis</i> (herdruk van 'Ode' uit <i>Dead end</i>) <i>Reiziger 'doet' Golgotha</i> (herdruk uit <i>Eiland der ziel</i>)
1944	<i>Meisje</i> <i>Sintels</i> <i>Morendo</i> <i>Eurydice</i>
1946	<i>Limiet</i> <i>Stof</i> <i>Radar</i> <i>Sphinx</i> <i>Energie</i> <i>Existentie</i>
1947	<i>En Jezus schreef in 't zand Doornroosje</i>
1949	<i>Hoonte</i> <i>Sneeuw witje</i>
1950	<i>Mascotte</i>
1953	<i>Cenotaaf</i> <i>Ballade van de gasfitter</i> <i>Ode aan den Haag</i>
1954	<i>Autodroom</i>
1957	<i>Spel van de wilde jacht</i>
1961	<i>Vergeetboek</i>
1968	<i>Zestien</i> (herdruk uit <i>Existentie</i>) <i>Zestien kwatrijnen</i> (herdruk uit <i>Osmose</i>)

* Voor uitvoerige gegevens raadplege men *Mededelingen van de Documentatiedienst*, een bio- en bibliografisch kaartstelsel betreffende de Nederlandse letterkunde sinds 1750, uitgave Letterkundig Museum

1969	<i>Blauwzuur</i>
1979	<i>Zeven gedichten</i>
1980	<i>Fiatproef van 'Spel van de wilde jacht'</i> <i>Acht kwatrijnen</i> <i>Achtergebleven gedichten</i>

Verzamelbundels

1946	<i>Cryptogamen</i>
1951	<i>Oude cryptogamen</i>
1954	<i>Cryptogamen III</i>
1961	<i>Cryptogamen 4</i>
1963	<i>Verzamelde gedichten</i>

Bloemlezingen

1955	<i>Voorbij de laatste stad</i> door Paul Rodenko
1965	<i>Het weerlicht op de kimmen</i> door J.C. Achterberg-van Baak
1968	<i>Dertig verzen van Gerrit Achterberg</i> door Ru van Rossem en Chr. Leeftang

Enkele rijmprenten en plano's

1944	<i>Kleine kaballistiek voor kinderen</i> Getekend door Mej. G.A. Kuiper <i>Schaatsenrijder</i> Met een tekening door Jaap Beckman
1950	<i>Woord</i> Verlucht door Siep van den Berg
1972	<i>Verzoendag</i>
1973	<i>De dichter is een koe</i> Zeefdruk van Thijs Overmans

- 1978 *Aan het roer dien avond stond het hart*
Versierd door Siep van den Berg
- 1980 *Gerrit Achterberg foto-grafisch*
Kunstgroep Kalliarte Brugge (zes bladen
met teksten en foto's in bedrukte map)
- 1981 *Werkster*

Vertalingen in boekvorm

- 1952 *Matière*
Henk Breuker, F.-J. Temple, F. Cariés
- 1961 *Hayūlā*
(uit het Frans in het Arabisch vertaald
door) Saad Saëb
- 1968 *Breve antología*
(bloemlezing en vertaling door) Francisco
Carrasquer
- 1972 *A tourist does Golgotha and other poems*
(bloemlezing en vertaling door) Stan
Wiersma
- 1977 *Gedichte aus Belgien und den
Niederlanden, Paul van Ostaijen, Gerrit
Achterberg, Lucebert, Hugo Claus*
(vertalingen door) Robert Wolfgang
Schnell, Hans Joachim Schädlich e.a.

Werken over de dichter

- 1943 *Gerrit Achterberg, De dichter van de
sarcophaag*
door Bertus Aafjes
- 1948 *Commentaar op Achterberg*
Opstellen van jonge schrijvers verzameld
door Fokke Sierksma
- 1950 *Oorsprong en noodzaak*
door Manuel van Loggem
- 1955 *Achter de bergen*
sonnettencyclus door Ed. Hoornik

- 1962 *In memoriam Gerrit Achterberg*
door Jack Feenstra
- 1965 *De overweg*
gedicht door Ed. Hoornik
Dichter bij Achterberg
samengesteld door Wim Hazeu
- 1966 *Nieuw kommentaar op Achterberg*
samengesteld door Bert Bakker en
Andries Middeldorp
- 1968 *Formule in de morgenstond*
door A.F. Ruitenbergh-de Wit
- 1970 *Gerrit Achterberg*
door Albert de Longie
- 1971 *Bewijzen uit het ongerijmde*
door Martien J.G. de Jong
Achterberg in kaart
door Bert Bakker Sr., R.L.K. Fokkema,
P.J. Meertens, Daisy Wolthers
- 1972 *Nogmaals inzake Achterberg*
door Martien J.G. de Jong
- 1973 *Het raadsel 'Achterberg'*
door Roel Houwink
Varianten bij Achterberg
door R.L.K. Fokkema (2 delen)
Aantekeningen bij Gerrit Achterbergs
Spel van de wilde jacht
door Margaretha H. Schenkeveld & alii
- 1974 *Woordindex op de Verzamelde gedichten*
van Gerrit Achterberg
door Ingrid Denys (3 delen)
- 1978 *Het huis van Achterberg*
door A.F. Ruitenbergh-de Wit
- 1980 *Wat niet goed is - is niet geschreven*
Gerrit Achterberg 1905-1962
tekst N.C.R.V.-televisieprogramma regie
Jelle van Doornik
Woorden in een onbepaalde tijd
door Jan De Piere
G. Achterberg beeldhouwer naast God
door Gösta Lodder e.a.
V.L.-V.U., sectie Nederlands

Tijdschriftafleveringen

1962	<i>In memoriam Gerrit Achterberg</i> Maatstaf, februari <i>In memoriam Gerrit Achterberg</i> <i>1905-1962</i> De Gids, maart
1964	<i>Gerrit Achterberg 20 mei 1905-17 jan.</i> <i>1962</i> Maatstaf, januari/februari <i>Achterbergnummer</i> Kentering, december
1980	<i>Gerrit Achterberg 1905-1962</i> door Wim Hazeu, Vrij Nederland 10 mei

Enkele vindplaatsen

Bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam: 13
Mies Bouhuys, Amsterdam: 67, 185
Erven L.H. Fontein, Bennekom: 84, 85, 88, 89
Gemeentearchief 's-Gravenhage: 49, 54
Gemeentearchief Langbroek: 1
Gemeentearchief Leiden: 90
Gemeentearchief Opheusden: 24, 33
Gemeentearchief Utrecht: 56
Gemeentearchief Wijk bij Duurstede: 16
Hervormde Pedagogische Akademie Jan van Nassau, Utrecht: 17, 22
Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage: 70, 76
Mr. C. Th. E. graaf van Lynden van Sandenburg, Langbroek: 6, 14
P.J. Meertens-Instituut voor Dialectologie, Amsterdam: 121
Nederlands Hervormde Gemeente, Opheusden: 23
Rijksarchief in de provincie Utrecht, Utrecht: 4, 8, 12, 20, 21
Notaris N.P. Zijlstra, Opheusden: 25, 28, 37, 39, 44

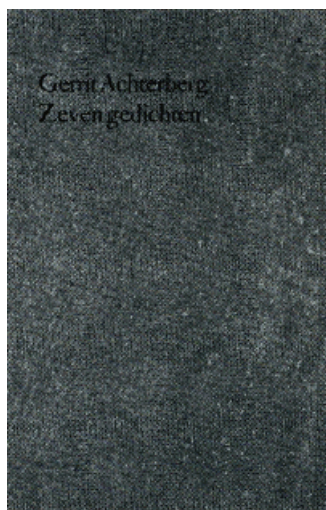
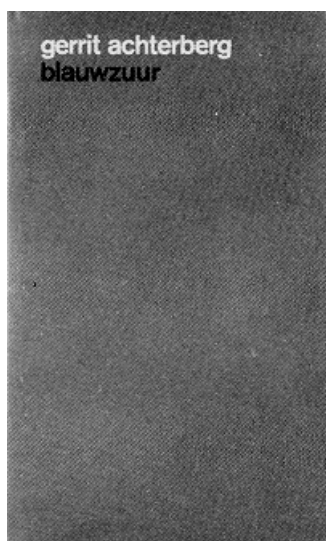
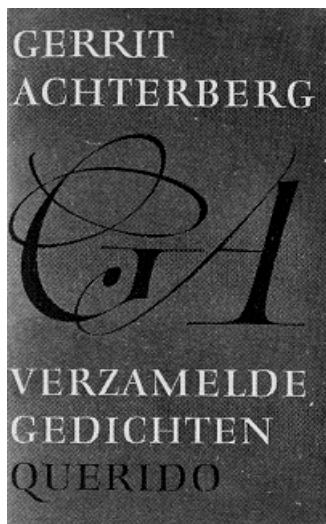
Verantwoording

Voor de verleende medewerking bij de totstandkoming van dit Schrijvers Prentenboek is aan elk van de hiernaast genoemde particulieren en instellingen, evenals aan elk van de niet met name genoemden, zeer veel dank verschuldigd.

De cursief gedrukte gedichten van Achterberg zijn gekozen bij wijze van autobiografie. Om de tijd van ontstaan zo veel mogelijk te benaderen, is de vroegst gepubliceerde tekst overgenomen, meestal die uit een tijdschrift. Van de eerste drie gedichten, gekozen bij kinderjaren en jeugd, is echter de definitieve tekst afgedrukt.

Vele biografische gegevens, verwerkt in het kalendarium en in de bijschriften, zijn ontleend aan brieven aan de dichter die zich in zijn nalatenschap bevinden, aan documenten beheerd door Rijks- en Gemeentearchieven, vooral echter aan brieven door de dichter voor zover die in het Letterkundig Museum berusten en waarvan die aan zijn vriend Mr. Roel Houwink de belangrijkste bron van informatie vormen voor de periode 1925-1943.

Van enkele personen die de dichter eens zeer na stonden, werden op verzoek van J.C. Achterberg-van Baak, vrouw van de dichter, de voor- en/of achternamen weggelaten.

Gerrit
Achterberg
Achtergebleven
gedichten

Querido